

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Raido Rudzevičiaus,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą
Criminal liability for sexual harassment**

Vadovas: dr. Paulius Veršekys
Recenzentas: lekt. Darius Prapiestis

Vilnius
2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio darbo objektas- seksualinio priekabiavimo teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Šiame darbe analizuojami seksualinio priekabiavimo baudžiamosios atsakomybės klausimai, plėtojama samprata, identifikuojami atskirumo požymiai tarp seksualinio priekabiavimo ir kitų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, ir skirtingų atsakomybės rūšių, nagrinėjama Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pozicija seksualinio priekabiavimo klausimais, siekiama nustatyti seksualinio priekabiavimo atitiktį *ultima ratio* principui ir kitiems veikų kriminalizavimo kriterijams.

Pagrindiniai žodžiai:

Seksualinis priekabiavimas, baudžiamoji atsakomybė, garbė ir orumas, *ultima ratio*.

The object of this work is the legal regulation of sexual harassment in the legal system of the Republic of Lithuania. This work analyses the issues of criminal liability for sexual harassment, develops the concept, identifies the distinguishing features between sexual harassment and other criminal offences against the freedom and inviolability of sexual self-determination, and the different types of liability, examines the position of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on the issues of sexual harassment, seeks to determine the compliance of sexual harassment with the principle of the *ultima ratio* and the other types of criminalisation of offences.

Keywords:

sexual harassment, criminal liability, honour and dignity, *ultima ratio*.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATA IR TEISINIS REGULIAVIMAS 5	
1.1 Seksualinio priekabiavimo samprata.....	5
1.2 Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą.....	12
1.3 Seksualinis priekabiavimas Europos Sąjungos teisės aktuose.....	22
2. BAUDŽIAMOSIOS IR ADMINISTRACINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ SEKSUALINĮ PRIEKABIAVIMĄ ATRIBOJIMAS, BEI KITŲ SEKSUALINIŲ NUSIKALTIMŲ, ĮTVIRTINTŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE, ATRIBOJIMAS.....	26
2.1 Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atribojimas.....	26
2.2 Seksualinio priekabiavimo atribojimas nuo privertimo lytiškai santykiauti.....	32
2.3 Seksualinio priekabiavimo atribojimas nuo jaunesnio negu 16 metų asmens viliojimo.....	35
2.4 Seksualinio priekabiavimo atribojimas nuo jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimo.....	39
3. SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATOS PLĖTOJIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE.....	43
4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ SEKSUALINĮ PRIEKABIAVIMĄ ATITIKTIS ULTIMA RATIO PRINCIPUI IR KITIEMS VEIKOS KRIMINALIZAVIMO KRITERIJAMS.....	50
IŠVADOS.....	60
PASIŪLYMAI.....	63
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	64
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY.....	73

IŽANGA

Temos aktualumas

Seksualinis priekabiavimas yra jautri tema, kuri visuomenėje vis dažniau tampa diskusijų objektu. Šios diskusijos suaktyvėjo 2017 m. prasidėjus Me too (liet.- Aš taip pat) judėjimui, kurio aktyvistai skatina seksualinių nusikaltimų aukas viešinti išgyventas istorijas ir kreiptis pagalbos. Tačiau seksualinio pobūdžio nusikaltimai vis dar pasižymi dideliu latentišku. Lietuvoje kasmet užregistruojama vos keletas seksualinio priekabiavimo atvejų. Pagal Informatikos ir ryšių departamento pateikiamus duomenis, Lietuvos Respublikoje 2020 m. buvo registruotos 3, 2021 m.- 2, 2022- 4 ir praeitais metais tik 2 nusikalstamos veikos įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 152 straipsnyje. To priežastys gali būti visuomenės aukštas tolerancijos lygis seksualiniam priekabiavimui, aukų baimė susilaukti visuomenės pasmerkimo, nes dažnu atveju vyrauja požiūris, kad auka yra kalta pati, be kita ko ir netobulas teisinis reguliavimas susijęs su šia nusikalstama veika.

Šis baudžiamasis nusižengimas dažniau aptariamas socialiniu, moraliniu aspektu, tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje šis klausimas tampa retu tyrinėjimų objektu. Tačiau yra būtina plėtoti teisės doktriną šiuo klausimu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispozicija nėra itin išsami, joje yra daug vertinamųjų sąvokų, kurios gali būti vertinamos ir suprantamos skirtingai. Šių sąvokų plėtojimas turėtų būti teismų praktikos objektu, tačiau teismų praktika šio baudžiamojo nusižengimo atžvilgiu yra negausi. Dažnai žiniasklaidoje girdima, kad seksualinis priekabiavimas yra itin paplitęs reiškinys, ypač dažnai pasitaikantis darbo santykiuose, tačiau registruojamų veikų skaičius kiekvienais metais išlieka labai mažas, todėl kyla klausimas, kas lemia tokios situacijos, kai aukų interesai nėra ginami, susiklostymą. Todėl šiame darbe bus siekiama apibrėžti seksualinio priekabiavimo sampratą, atskleisti šios normos sudėtį, atriboti seksualinį priekabiavimą nuo kitų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, bei įvertinti seksualinio priekabiavimo normos atitiktį ultima ratio principui ir kitiems veikų kriminalizavimo kriterijams.

Darbo originalumas

Seksualinis priekabiavimas dažniau aptariamas sociologijos, psichologijos mokslo kontekste, tačiau teisės moksle šis institutas yra nagrinėjamas gana retai. Kalbant apie teisės doktriną šią temą yra nagrinėję teisės mokslininkai Vidmantas Dvilaitis ir Paulius Veršekys, kurie 2004 ir 2008 m. yra išleidę straipsnius apie teisinę atsakomybę už seksualinį priekabiavimą, todėl yra aktualu pažiūrėti kaip kito teisinis reguliavimas, teismų praktika, teisės doktrina per praėjusius 15-20 metų. Pastaraisiais penkeriais metais Vytauto Didžiojo universitete ir Mykolo Romerio universitete buvo publikuoti du magistro darbai, kuriuose buvo nagrinėjamas baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą klausimas. Šiame magistro darbe bus identifikuojami atirbojimo požymiai, leidžiantys atskirti baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą taikymą, bei leidžiantys nustatyti praktikoje pasitaikančius sunkumus siekiant atriboti seksualinį priekabiavimą nuo kitų nusikalstamų veikų. Be to ypatingas dėmesys bus skiriamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinai, atskleidžiant seksualinio priekabiavimo sampratą. Apibrėžus ir išanalizavus seksualinio priekabiavimo sampratą ir sudėtį bus siekiama nustatyti seksualinio priekabiavimo atitiktį nusikalstamų veikų kriminalizavimo kriterijams.

Darbo tikslas

Išanalizuoti seksualinio priekabiavimo sampratą, sudėtį ir atriboti šios nusikalstamos veikos požymius nuo kitų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, įvertinti seksualinio priekabiavimo atitiktį *ultima ratio* principui ir kitiems veikos kriminalizavimo kriterijams.

Darbo uždaviniai

1. Apibrėžti seksualinio priekabiavimo sampratą pateikiamą Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose.
2. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintą seksualinio priekabiavimo normos sudėtį.
3. Identifikuoti atirbojimo požymius tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą.
4. Išskirti seksualinio priekabiavimo požymius nuo kitų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.
5. Apibendrinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktriną seksualinio priekabiavimo klausimais.

6. Nustatyti baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atitiktį *ultima ratio* principui ir kitiems veikos kriminalizavimo kriterijams.

Objektas ir tyrimo metodas

Šio darbo objektas- seksualinio priekabiavimo teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Tiriant pasirinktą objektą ir siekiant nustatyto darbo tikslo buvo naudojami šie tyrimo metodai: apibrėžiant seksualinio priekabiavimo sampratą ir šios normos sudėtį naudojamas lingvistinis, diskriptyvinis, bei mokslinės literatūros, teisės aktų ir teismų praktikos analizės metodai. Lyginamasis metodas pritaikytas atibojant baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą nuo administracinės atsakomybės. Siekiant nustatyti baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atitiktį *ultima ratio* principui taikomas sisteminis metodas.

Svarbiausi šaltiniai

Šiame darbe naudojami įvairūs šaltiniai: teisės aktai, mokslinė literatūra, dėmesys skiriamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, bendrosios kompetencijos teismų praktikai.

Tačiau atspirties tašku tapo: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada ir mokslinis straipsnis: dr. Paulius Veršekys. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos.

1. Seksualinio priekabiavimo samprata ir teisinis reguliavimas

1.1 Seksualinio priekabiavimo samprata

Seksualinis priekabiavimas- tai ganėtinai naujas socialinis fenomenas, kurio pirmosios apraiškos darbo vietoje jau buvo žinomos nuo industrializacijos pradžios, kai į darbo rinką įžengė moterys. Tačiau pats terminas „Seksualinis priekabiavimas“ yra sukurtas tik 1970 m. Jungtinės Amerikos Valstijos buvo pirmoji valstybė pasaulyje, kuri pripažino, jog seksualinis priekabiavimas yra diskriminacijos forma lyties atžvilgiu (Milinis et al., 2013, p. 183). Seksualinis priekabiavimas yra naujas institutas ir Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Seksualinio priekabiavimo norma įtvirtinta naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – Baudžiamasis kodeksas), iki to laiko panašaus pobūdžio veiksmai nebuvo kriminalizuoti ir įtraukti į Lietuvos baudžiamuosius įstatymus. Mokslinėje literatūroje negalima rasti vieningo seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, to priežastimi gali būti, kad ši nusikalstama veika apima labai platų elgesio ratą. Lengvos seksualinio priekabiavimo formos apima tokį elgesį, kaip seksualinio pobūdžio pastabos, nuolatiniai prašymai pasimatyti, švilpimas, žvilgsnis ir seksualinio pobūdžio pasiūlymai, kurie nėra tiesiogiai susiję su darbo gerinimu. Nors mokslininkai dažnai sutaria dėl kraštutinių seksualinio priekabiavimo atvejų ir juos taip apibrėžia, tačiau ne visada aiškiai įvardija švelnesnes, dviprasmiškesnes seksualinio priekabiavimo formas kaip seksualinį priekabiavimą. Be to, seksualinio priekabiavimo suvokimas skiriasi pagal lytį: moterys kaip priekabiavimą suvokia platesnį elgesio spektrą nei vyrai (McCabe, Hardman, 2005, p. 719). Tačiau akivaizdu, jog seksualinis priekabiavimas laikomas viena iš diskriminacijos dėl lyties formų. Asmens diskriminaciją dėl lyties draudžia Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau- Konstitucija). Konstitucijos 29 straipsnio antroji dalis nustato, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms arba pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų arba pažiūrų.

Konstitucijos 21 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad žmogaus asmuo neliečiamas, o antroji – kad žmogaus orumą gina įstatymas. Taigi šios Konstitucijos nuostatos sudaro pagrindą sukurti tokią teisės normų sistemą, kuri garantuotų, kad žmogus bus apsaugotas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio, tai yra valstybės institucijų ar atskirų piliečių, poveikio jo gyvybei, sveikatai, seksualiniam apsisprendimui, fizinio aktyvumo laisvei (Dvilaitis, 2004, p. 105).

Šis aspektas pabrėžiamas ir dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos. Straipsnyje nurodoma, jog seksualinis priekabiavimas – teisinis reiškinys, kilęs Jungtinėse Amerikos Valstijose, išplėtotas dvidešimtojo amžiaus septintajame dešimtmetyje – kaip feminizmo judėjimo padarinys. Ilgą laiką ginčytasi, vertinti seksualinį priekabiavimą: kaip moterų orumo ir kitų teisių pažeidimą, smurtinį seksualinį pažeidimą, darbo vietos diskriminaciją ar kt. Remiantis 1964 m. Pilietinių teisių akto VII skyriumi, aštuntajame dešimtmetyje teismų precedentai įtvirtino seksualinio priekabiavimo kaip diskriminacijos dėl lyties sampratą (Veršekys, 2008, p. 187). Daugeliu atvejų seksualinio priekabiavimo aukomis tampa moterys, o priekabiautojai yra vyrai, kurių socialinės ekonominės galios daugelyje visuomenių tebėra didesnės nei moterų. Seksualinis priekabiavimas neigiamai paveikia moters psichinę ir fizinę sveikatą, jų ekonominę ir socialinę padėtį, gyvenimo kokybę. Nors pakantumas, tolerancija šio pobūdžio diskriminacijos formai skirtingą išsivystymo lygį pasiekusiose visuomenėse skiriasi, tiek tarptautinių dokumentų, tiek įvairių šalių nacionalinių teisės aktų nuostatų diskriminavimas dėl lyties bei seksualinis priekabiavimas yra draudžiamas. Dažniausiai tai atsitinka darbo vietose, bet to taip pat neišvengiama švietimo įstaigose, mokslo ir studijų institucijose (Dvilaitis, 2004, p. 105). Seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti verbaliniais, konkliudentiniais ir fiziniais veiksmais. Taigi tokio elgesio formų gali būti daug ir įvairių. Žodiniai seksualinio priekabiavimo pavyzdžiai gali būti: seksualinio pobūdžio komentarai apie asmens kūną, seksualinio pobūdžio komentarai ar užuominos, klausimai apie seksualines fantazijas, pomėgius ar istoriją, asmeniniai klausimai apie asmens socialinį ar seksualinį gyvenimą, seksualinio pobūdžio komentarai apie asmens aprangą, anatomiją ar išvaizdą, nuolatiniai bandymai susitikti su asmeniu, kuris nėra suinteresuotas, melas ar gandų skleidimas apie asmens seksualinį gyvenimą ar seksualinius pomėgius. Neverbalinio priekabiavimo pavyzdžiai: žiūrėjimas į asmenį aukštyn ir žemyn (elevator eyes), sekimas ar persekiojimas, seksualiai įtaigūs vaizdiniai, seksualiniai gestai rankomis ar kūno judesiais, veido išraiškos, pavyzdžiui, mirksėjimas, bučiniai ar lūpų laižymas. Fizinio priekabiavimo atvejai: masažuoti kam nors kaklą ar pečius, liesti kito asmens drabužius, plaukus ar kūną, apkabinti, bučiuoti, glostyti, liesti ar seksualiai trintis į kitą asmenį. Pagrindinė priekabiavimo supratimo sąvoka yra ta, kad bet koks priekabiavimas yra nepageidaujamas. Asmuo gali pritarti seksistinei pastabai ar komentarui apie savo kūną, tačiau tai greičiausiai priklauso nuo konkrečios situacijos ir aplinkybių. Svarbu, kad net jei asmuo sutinka su tokiu elgesiu arba jam pritaria, jis vis tiek gali būti žeminantis. Be to, toks sutikimas gali būti ne visiškai savanoriškas: jis gali būti dažnai nulemtas galios pozicijos (Council of Europe, 2024). Dėl tokio plataus veiksmų

spektro, praktikoje dažnai kyla diskusijų, kur baigiasi flirtas, ir kur prasideda priekabiavimas. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tinklapyje pabrėžiama, kad seksualinis priekabiavimas nuo flirto, visų pirma, skiriasi tokio elgesio nepageidaujamumu – auka nejaučia tokių pačių jausmų ar poreikių priekabiautojui. Seksualinio pobūdžio elgesys yra nepageidaujamas, jis sukuria asmeniui nemalonią, priešišką, bauginančią ar žeminančią aplinką. Taip pat seksualinis priekabiavimas skiriasi nelygiaverčiu santykiu tarp asmenų. Tokio elgesio aukomis dažniau tampa pavaldiniai darbo aplinkoje, mokiniai ar studentai, o priekabiautojai dažniau yra darbdaviai, dėstytojai, kolegos, bendramoksliai. Seksualinį priekabiavimą nuo flirto taip pat skiria aukos būseną – toks elgesys aukai yra nemalonus ir žeminantis, bijoma likti su priekabiautoju dviese. Nors aukos į seksualinį priekabiavimą reaguoja labai skirtingai, dauguma asmenų jaučiasi pažeminti, paniekinti, didėja nepilnavertiškumo jausmas, prarandamas pasitikėjimas savimi, išgyvenama emocinė įtampa, galinti peraugti į rimtesnius sveikatos sutrikimus ar ligą. Seksualinio priekabiavimo auka gali būti priversta palikti darbą ar nutraukti studijas, kad išvengtų susitikimų su priekabiautoju (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2017).

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (toliau- Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas) bei Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (toliau- Lygių galimybių įstatymas) yra pagrindiniai ir tiesiogiai nustatantys nediskriminavimo nuostatas. Pagal Lygių galimybių įstatymą priekabiavimas yra nepageidaujamas elgesys (diskriminacija), kai dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų siekiama įžeisti arba įžeidžiamas asmens orumas ir siekiama sukurti arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka (Lietuvos Respublikos lygių galimybių..., 2003). Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme parėžiami šie, seksualinio priekabiavimo, požymiai: nepageidaujamas, užgaulus, žodžiu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką (Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų..., 1998). Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės bei uždrausti bet kokia tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl asmens lyties (Dvilaitis, 2004, p. 106). Šio įstatymo nuostatos nėra taikomos šeimos ir privataus gyvenimo srityse. Priekabiavimas nuo seksualinio priekabiavimo atskiriamas pagal seksualinį pobūdį (Milinis, 2013, p. 197). Teisės mokslininkas Vidmantas Dvilaitis išskiria šiuos seksualiniam priekabiavimui, kaip teisės pažeidimui, būdingus požymius: 1) Žodžių ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio

pobūdžio elgesys. Tai ne bet koks, o aukai nemalonus, nepageidautinas, nepriimtinas seksualinio pobūdžio elgesys; 2) Asmenį, darantį neteisėtą veiką, tai yra pažeidėją ir auką, turi sieti darbo, tarnybiniai arba kitokio priklausomumo santykiai; 3) Seksualinio pobūdžio elgesys turi būti užgaulus. Šiuo seksualinio pobūdžio elgesiu siekiama įžeisti asmens orumą ir garbę (Dvilaitis, 2004, p. 106). Pasak Lyčių studijų centro vadovės doc. Dr. Lijanos Stundžės, siekiant suprasti ribas, pirmiausia seksualinis priekabiavimas lyginamas su flirtu, o dar konkrečiau – kaip žmonės jaučiasi, kai tai vyksta su jais. Esminiai bruožai ir sąlygos, kurie nubrėžia ribą tarp flirto ir seksualinio priekabiavimo, yra susiję su asmenų savijauta: flirto atveju jaučiamasi gerai, asmenys yra laimingi, tokia situacija jiems yra patraukli, pageidaujama, vyksta abipusiu noru, grindžiama lygybe, savigarba nepažeidžiama, elgsena teisėta ir jie gali ją kontroliuoti. Seksualinio priekabiavimo atveju asmenys jaučiasi blogai, bejėgiškai, šlykščiai, elgsena yra vienpusė, žeminanti, kenkianti jų savigarbai ir pagrįsta jėga (Teise.pro, 2018).

Atsakomybė už seksualinį priekabiavimą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje yra įtvirtinta gana plačiai. Analizuojant teisės aktus galima rasti, jog numatytos kelios atsakomybės formos: administracinė, drausminė, civilinė, ir kaip ultima ratio- baudžiamoji atsakomybė.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse (toliau- Administracinių nusižengimų kodeksas) atsakomybė už seksualinį priekabiavimą tiesiogiai nėra įtvirtinta. Pagrindas administracinei atsakomybei kilti yra Lygių galimybių įstatymo ir Moterų ir vyrų lygių teisių įstatymo pažeidimai. Administracinių nusižengimų kodekso 81 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme nustatytų moterų ir vyrų lygių teisių bei Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme nustatytų lygių galimybių pažeidimas užtraukia baudą juridinių asmenų vadovams, darbdaviams ar kitiems atsakingiems asmenims nuo keturiasdešimt iki penkių šimtų šešiasdešimt eurų (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų..., 2015). Pastarojo straipsnio 2 dalyje numatytos griežtesnės sankcijos už pakartotinį administracinio nusižengimo padarymą, t.y.- numatyta bauda nuo penkių šimtų šešiasdešimt iki vieno tūkstančio dviejų šimtų eurų. Praktikoje egzistuoja baudžiamosios ir administracinės atsakomybės kolizija, todėl šis problemiškas klausimas bus išsamiai nagrinėjamas šio darbo antroje dalyje.

Drausminės atsakomybės pavyzdys gali būti Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau- Darbo kodeksas) įtvirtintas teisinis reglamentavimas. Darbo kodekso 30 str. 2 d. numatyta, jog smurtas ir priekabiavimas, įskaitant psichologinį smurtą, smurtą ir priekabiavimą dėl lyties (smurtas ir priekabiavimas nukreiptas prieš asmenis dėl jų lyties arba neproporcingai paveikiantis tam tikros lyties asmenis, įskaitant seksualinį priekabiavimą), – bet koks nepriimtinas elgesys ar jo grėsmė, nesvarbu, ar nepriimtinu elgesiu vieną kartą ar pakartotinai siekiama padaryti fizinį, psichologinį, seksualinį ar ekonominį poveikį, ar nepriimtinu elgesiu šis poveikis padaromas arba gali būti padarytas, ar tokiu elgesiu įžeidžiamas asmens orumas arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka ar (ir) atsirado arba gali atsirasti fizinė, turtinė ir (ar) neturtinė žala (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016). Kodekse yra įtvirtinta nuostata, jog bet kokios formos smurtas ir priekabiavimas yra draudžiamas tiek tiesiogiai vykdant savo darbo funkcijas, tiek pertraukų, su darbu susijusių išvykų, bendravimo metu, darbdavio suteiktame būste, bei pakeliui į darbą ar iš jo. Be visa to, Darbo kodekso 58 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, kurių pagrindu darbdavys savo iniciatyva dėl darbuotojo kaltės vienašališkai gali nutraukti galiojančią darbo sutartį. Kaip viena iš priežasčių darbo sutarčiai nutraukti yra šiurkštus darbuotojo darbo pareigų pažeidimas ir pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą, smurtas ar priekabiavimas, įskaitant psichologinį smurtą ir smurtą ar priekabiavimą dėl lyties (smurtas ar priekabiavimas, nukreiptas prieš asmenis dėl jų lyties arba neproporcingai paveikiantis tam tikros lyties asmenis, įskaitant seksualinį priekabiavimą), diskriminacinio pobūdžio veiksmai ar garbės ir orumo pažeidimas kitų darbuotojų ar trečiųjų asmenų atžvilgiu darbo metu ar darbo vietoje (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016) yra laikomas šiurkščiu darbo pareigų pažeidimu.

Specifiniams subjektams- kariams, kariūnams, už seksualinę priekabiavimą numatyta drausminė atsakomybė Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statute (toliau- Statutas). Statuto 88 straipsnyje numatyta atsakomybė už seksualinį priekabiavimą. Pastarajame straipsnyje numatyta, kad už priekabiavimą žodžiu, raštu arba veiksniu, nukreiptą prieš kito asmens seksualinį apsisprendimą ir neliečiamybę, jeigu tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, privalomosios karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba pažeminamas kario laipsnis; profesinės karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba sumažinamas tarnybinis atlyginimas, arba pažeminamas kario laipsnis; kariūnui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba sumažinama stipendija, arba jis atleidžiamas iš pareigų. Šio

straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad už tą pačią veiką, padarytą sunkinančiomis aplinkybėmis, profesinės karo tarnybos karys atleidžiamas iš tarnybos, kariūnas pašalinamas iš karo mokymo įstaigos. Statuto 42 straipsnyje nurodytos aplinkybės, kurios yra laikomos sunkinančiomis atsakomybę: 1) drausmės pažeidimas padarytas nepaprastosios padėties metu; 2) drausmės pažeidimas padarytas kovinio budėjimo metu; 3) drausmės pažeidimas padarytas paskelbus aukštesnes kovinės parengties pakopas; 4) drausmės pažeidimas buvo tęsiamas, nepaisant reikalavimo jį nutraukti; 5) šiurkštus drausmės pažeidimas per metus padarytas pakartotinai; 6) drausmės pažeidimas padarytas grupės karių; 7) drausmės pažeidimas padarytas neblaivaus ar apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų kario (Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės..., 1999).

Tiek Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme, tiek Statute veikos apibrėžiamo vienodai, t. y. žodžiu arba fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu (kariu). Tačiau Statuto 88 straipsnyje numatyta 2 dalis, kurioje tie patys veiksmai padaryti sunkinančiomis aplinkybėmis vertinami daug griežčiau (Dvilaitis, 2004, p. 108). Be to, esant baudžiamosios atsakomybės požymių, turi būti taikoma pastaroji.

Nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys neišvengiamai patiria pažeminimą ir kitus dvasinius išgyvenimus, todėl nukentėjusiems asmenims yra suteikiama teisė ginti savo pažeistas teises civilinės teisės priemonėmis, reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau- Civilinis kodeksas) 2.25 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, jog fizinis asmuo yra neliečiamas, iš ko galima daryti prielaidą, kad asmuo turi būti apsaugotas ir nuo nepageidaujamo seksualinio pobūdžio veiksnių jo atžvilgiu. Be to, Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos, išryškinama Civilinio kodekso 1.115 str. svarba šiuo klausimu. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad civilinės teisės saugomi objektai yra asmeninės neturtinės teisės, t. y. ekonominio intereso neturinčios ir neatskiriamai susijusios su jų turėtojais teisės (Veršekys, 2008, p. 188). Būtent dėl to seksualinio priekabiavimo aukoms atsiranda galimybė reikalauti patirtos žalos atlyginimo.

Taigi, analizuojant seksualinio priekabiavimo sampratą matyti, kad seksualinis priekabiavimas yra ganėtinai naujas socialinis reiškinytis teisės sistemoje, nors pats terminas buvo sukurtas jau 1970 m. JAV, kai ši šalis pripažino seksualinį priekabiavimą kaip diskriminacijos formą lyties atžvilgiu ir pirmiausiai pažeidžia įstatymo saugomą vertybę-

asmens garbę ir orumą. Nors mokslinėje literatūroje nėra vieningo seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, svarbu pabrėžti, kad tai laikoma viena iš diskriminacijos dėl lyties formų. Konstitucija ir kituose teisės aktuose užtikrinamos lygios teisės visiems, nepriklausomai nuo lyties, ir draudžiama diskriminacija dėl lyties. Seksualinio priekabiavimo apraiškos gali būti labai įvairios, įskaitant žodinius, konkludentinius ir fizinius veiksmus. Tokie veiksmai įprastai aukai sukuria bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką. Svarbu pažymėti, kad bet koks priekabiavimas yra nepageidaujamas, net jei auka išreiškia sutikimą, kuris gali būti nulemtas nelygios galios pozicijos. Seksualinio priekabiavimo aukos dažnai patiria neigiamų pasekmių, tokių kaip psichinė ar fizinė žala, ir gali patirti spaudimą palikti darbą arba nutraukti studijas. Lietuvos teisinėje sistemoje už seksualinį priekabiavimą numatyta drausminė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė, be to aukos turi teisę ginti savo teises civilinėmis priemonėmis.

1.2 Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą

Kaip ir minėta anksčiau, Lietuvos teisinėje sistemoje už seksualinį priekabiavimą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė, t.y. ši veika yra kriminalizuota ir įtvirtinta Baudžiamajame kodekse. Seksualinio priekabiavimo norma yra įtvirtinta Baudžiamojo kodekso XXI skyriuje Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Šiame skyriuje įtvirtinti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, kurie objektyviai pasireiškia seksualiniais veiksmais, kurie daro fizinę ir moralinę žalą konkrečiam žmogui ir pažeidžia visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą. Šios nusikalstamos veikos pažeidžia Konstitucijos pripažintas žmogaus teises- teisę į laisvę, neliečiamumą, garbę ir orumą (Abramavičius et al., 2000, p. 217). Šiuo metu šį skyrių sudaro septynios nusikalstamos veikos- šeši nusikaltimai ir vienas baudžiamasis nusižengimas, t.y. seksualinis priekabiavimas. Nuo dabar galiojančio Kodekso priėmimo iš šiame skyriuje esančių normų vienintelė seksualinio priekabiavimo norma nebuvo keičiama ar papildoma nei karto.

Baudžiamojo kodekso 152 str. dispozicija suformuota taip: „Tas, kas siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens, padarė baudžiamąjį nusižengimą“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Vertinant baudžiamojo nusižengimo sudėties elementus matyti, kad dispozicijoje įtrauktas ne vienas abstraktus ir vertinamasis požymis, o toks dispozicijos suformavimas ir sukelia sunkumų kvalifikuojant galimai padarytą veiką. Kontinentinės teisės sistemos baudžiamoji teisė yra itin formalizuota teisės šaka, kurioje svarbią reikšmę turi teisėtumo ir jį konkretizuojantis *nullum crimen sine lege* principai. Iš jų kyla viena esminių baudžiamosios atsakomybės nuostatų – padaryta veika privalo atitikti baudžiamajame įstatyme aprašytą nusikalstamos veikos sudėtį (lot. *corpus delicti*). Nusikalstamos veikos sudėtis yra ne tik baudžiamosios atsakomybės, bet ir juridinis nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagrindas. Tai reiškia, kad nusikalstamos veikos sudėtyje įtvirtintų požymių visuma yra būtina kvalifikuoti veiką kaip nusikalstamą. Tarp pagrindinių vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių vartojimo teisėkūroje priežasčių išskirtina: siekis, kad baudžiamojo įstatymo formuluotės prisitaikytų prie besikeičiančių gyvenimiškų aplinkybių; didelė faktinių aplinkybių, kurias siekiama sureguliuoti, įvairovė; teisingumo principo ir vertybinio baudžiamosios teisės veikimo aspekto užtikrinimo siekis. Vertinamųjų požymių kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste ad hoc

jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone (Veršekys, 2013, p. 23, 27, 67). Todėl toliau darbe bus analizuojami seksualinio priekabiavimo normos sudėties požymiai ir siekiama atskleisti vertinamųjų požymių kintantį norminį turinį.

Baudžiamojo įstatymo saugoma viena iš vertybių yra žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Todėl žiūrint į Baudžiamojo kodekso struktūrą, šios nusikalstamos veikos objektas- seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Tačiau, Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje išreikšta nuomonė, jog yra tikslinga susiaurinti objektą, paliekant sudėtyje vien seksualinio apsisprendimo laisvę, nes seksualinio apsisprendimo neliečiamumas yra susijęs tik su mažamečiais asmenimis, o šie nukentėjusiais pagal Baudžiamojo kodekso 152 straipsnį būti negali (Veršekys, 2008, p. 189). Šios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau- LAT), vienoje iš nutarčių konstatuodamas, kad šio baudžiamojo įstatymo saugoma pagrindinė vertybė – seksualinio apsisprendimo laisvė (Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Seksualinio apsisprendimo laisvė baudžiamosios teisės doktrinoje suprantama kaip asmens laisvė savo paties valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo būdus. Seksualinis bendravimas tarp asmenų turi vykti abiejų asmenų išreikšta laisva valia. Seksualinio priekabiavimo veiksmai dažniausiai yra žeminantys, kenkiantys asmens savigarbai, vienpusiai ir dažnu atveju pagrįsti jėga, todėl papildomas šios nusikalstamos veikos objektas yra laikomas asmens garbė, orumas, sveikata, fizinė laisvė. Pastarojoje LAT byloje Teismas taip pat nurodė, kad BK 152 straipsnio papildomas objektas yra žmogaus garbė ir orumas, tačiau vien tik šių vertybių pažeidimas asmeniui baudžiamosios atsakomybės pagal BK 152 straipsnį neužtraukia. Tam, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė, privalomai turi būti nustatytas veiksmų pobūdis, tikslas, priklausomumo forma bei veikos pavojingumas (Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje keliamas klausimas ar šios nusikalstamos veikos pagrindiniu objektu neturėtų būti laikomas, pirmiausia, asmens garbė ir orumas. Tai pabrėžiama ir jau minėtame Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje, kuriame sutinkama, jog pabrėžiant nusikalstamos veikos kaltininko tikslą- seksualinį bendravimą- objektas yra seksualinio apsisprendimo laisvė, tačiau vien nukentėjusiojo požiūriu- dažniausiai kaip pagrindinė vertybė pažeidžiamas aukų orumas, o kartais net garbė (Veršekys, 2008, p. 189). Analizuojant Jungtinių Tautų vystymosi programą taip pat matyti, kad seksualinis priekabiavimas laikomas užgaunančiu ir įžeidžiančiu elgesiu ir pirmiausia pažeidžia nukentėjusio asmens garbę ir orumą, neakcentuojant seksualinio

pobūdžio pasekmių aukai. Programoje nurodoma, kad seksualinis priekabiavimas savo kilme yra užgaulus elgesys, t.y. neabejotinai priešiškas aukos valiai, įžeidžiantis asmens orumą (Vaičiūnienė, 2003, p. 29). Inter alia, LAT 2012 m. birželio 26 d. nutartyje nustatė, kad Lietuvos įstatymų leidėjas seksualinį priekabiavimą kaip neleistiną elgesį teisės aktuose įtvirtino siekdamas apsaugoti visus asmenis – vyrus ir moteris – nuo nepagarbaus ir juos žeminančio elgesio, nuo kėsینimosi į asmens orumą ir kitas pamatines vertybes, nes būtent tokį efektą turi priekabiavimas ar seksualinis priekabiavimas asmeniui, į kurį jis nukreiptas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 3K-3-309/2012). Pastarojoje LAT nutartyje pabrėžiama ir tai, kad nukentėjusiais asmenimis gali būti laikomi abiejų lyčių asmenys.

Veika įgyvendinama vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais arba užuominomis, nukreiptais paskatinti kitą asmenį seksualiniam bendravimui su kaltininku. Seksualinis priekabiavimas išreiškiamas aktyviais veiksmais, elgesiu, kurie aukai yra nemalonūs, nepageidautini, nepriimtini, šlykštūs (Milinis et al., 2013, p. 198). Nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje iki dabar nėra vieningo sutarimo, kas yra laikytina vulgariais veiksmais ar panašiais į vulgarius. To priežastimi gali būti tai, kad ši sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, nes kiekvienas asmuo, remdamasis savo gyvenimiška patirtimi, morale, pažiūromis, gali ją suvokti savaip. Todėl pirmiausia, siekiant nusibrėžti šios sąvokos taikymo gaires, derėtų pradėti nuo lingvistinio šios sąvokos aiškinimo. Šis žodis yra kildinamas iš lotyniško žodžio *vulgaris*, kuris reiškia visuotinis, prieinamas visiems, visos tautos. Tačiau ši sąvoka dabar yra suprantama kiek kitaip, Dabartinės lietuvių kalbos žodyne šiais sąvokai suteikiama tokia reikšmė- šiurkštus, storžieviškas, supaprastintas, šiurkščiai iškraipytas (Keinys, 2012, p. 941). Todėl vadovaujantis lingvistiniu aiškinimu vulgarūs veiksmai gali būti suprantami kaip aiškiai nepriimtini, neleistini, amoralūs veiksmai nukreipti į kitą asmenį. Tačiau kyla klausimas ar visi vulgarūs veiksmai užtraukia baudžiamąją atsakomybę įtvirtintą Baudžiamojo kodekso 152 straipsnyje. Šio straipsnio dispozicijoje yra įtvirtintas kaltininko tikslas- seksualinio pasitenkinimo ar bendravimo siekis, todėl siekiant šio tikslo vulgarūs veiksmai turi būti seksualinio pobūdžio. Todėl ne visi šiurkštūs ar nepriimtini veiksmai patenka į Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio reguliavimo sritį ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Nagrinėjant teisinę literatūrą taip pat nėra aiškiai apibrėžiama, kokie veiksmai turėtų būti laikomi seksualiniu priekabiavimu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare vulgarūs veiksmai apibrėžiami kaip gestai, išreiškiantys siekį seksualiai bendrauti ar imituojantys tokį bendravimą. Tai gali būti prisilietimas, pliaukštelėjimas, paglostymas, per ilgas rankos palaikymas

sveikinantis, oro bučinys ir pan. Vulgarumą gali apspręsti veido, akių išraiška (Abramavičius et al., 2009, p. 192). Komentare sąvoka pateikiama neišsiplečiant- daugiau dėmesio skiriama pavyzdinių gestų pateikimui. Suprantama, kad toks sąrašas yra nebaigtinis ir kiekvienu atveju iškyla vertinimo klausimas ar tikrai tam tikras gestas galėtų sudaryti seksualinio priekabiavimo sudėtį, prisimenant, kad baudžiamoji teisė yra *ultima ratio* ir turėtų išlikti kaip kraštutinė priemonė. Kiek aiškesnė šios sąvokos apibrėžti yra pateikiama jau minėtame Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje. Autorius nurodo, jog šiurkštumas gali pasireikšti įvairiais nemandagiais veiksmais: nešvankiais gestais, išreiškiančiais siekį seksualiai bendrauti ar imituojančiais tokį bendravimą, paglostymais, prisilietimais, pliaukštelėjimais, per ilgais rankos laikymais, oro bučiais ar net tikrais bučiais, prisidengiant nereikšmingomis progomis. Pasiūlymais tiesiogiai siekiama seksualinio bendravimo (Veršekys, 2008, p. 192). Kiti teisės mokslininkai dar labiau išplečia ir detalizuoja šios sąvokos aiškinimą. Vulgarūs veiksmai išreiškia siekį seksualiai bendrauti ar imituoja tokį elgesį intymiais gestais, nepageidaujama prisilietimais ar apkabinimais, pokalbiais apie seksą, gašliais ar grasiais laiškais, pornografinio pobūdžio vaizdais, darbo sabotažu, viešu žeminimu, perdėtu pašaipiu mandagumu, įkyriais nepadoriais telefono skambučiais ir t.t. (Milinis et al., 2013, p. 185). Taigi, seksualinio priekabiavimo atveju tokie poelgiai turi būti vertinami kaip nešvankūs, nemandagūs, nepriimtini kitiems seksualinio pobūdžio veiksmai. Teismų praktikoje vulgarūs ar panašūs veiksmai yra suprantami kaip nepageidautinas, seksualinio pobūdžio fizinis kontaktas su asmeniu (prisilietimai, glostymai, apkabinimai ir pan.). Seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti ir kitais alternatyviais kaltininko veiksmais. Dispozicijoje nurodyta, jog seksualinis priekabiavimas gali būti įgyvendinamas ir pasiūlymais bei užuominomis. Pasiūlymai ir užuominos taip pat turi būti vulgarūs, t.y. nepageidaujami, nemalonūs, bjaurūs. Vulgarūs pasiūlymai dažniausiai suprantami kaip neužslėpti ir aiškiai kaltininko išreikšti norai, lūkesčiai vedantys link seksualinio bendravimo. Kiek sudėtingiau tampa nustatyti kaltininko ketinimus, kai kaltininkas siekdamas seksualinio bendravimo naudoja vulgarias užuominas. Užuominos – užmaskuoti pasiūlymai, už kurių slypi tas pats seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekis. tai gali būti anekdotai, žodinės užuominos, dviprasmiški laišakai, nuotraukos, vaizdo įrašai, įvairios brangios dovanos, netiesiogiai siekiant už jas atlygio, net atlyginimo padidinimas ar, atvirkščiai, sumažinimas ir kt. Svarbu pabrėžti, kad visi šie alternatyvūs veiksmai, kurie gali pasireikšti bet kuria forma ar net visų jų kompleksu, turi būti nepriimtini, nemalonūs, sukelti nukentėjusiajam blogus išgyvenimus. Jeigu auka toleruoja priekabiavimą, tokie santykiai neatitinka baudžiamojo nusižengimo sudėties (Veršekys, 2008, p. 192). Taigi, užuominos yra naudojamos vengiant

tiesiogiai išreikšti savo ketinimus, taip savotiškai siekiant išvengti nenorimų pasekmių. Vulgarūs ar panašūs pasiūlymai ar užuominos LAT praktikoje yra aiškinami, kaip aiškiai nukentėjusiam asmeniui nepriimtinas, jį žeminantis ir įžeidžiantis, įžūlus, akivaizdžiai nukrypęs nuo elgesio normų verbalinis arba neverbalinis seksualinio pobūdžio asmens elgesys (pavyzdžiui, žeminantys asmenį seksualinio pobūdžio pokalbiai, komentarai apie asmens išvaizdą, siejami su asmens lytimi, įvairaus pobūdžio pažadai ir siūlymai, susiję su seksualiniu bendravimu, seksualinio pobūdžio spaudinių, vaizdo ar garso įrašų demonstravimas, seksualinio pobūdžio gestai, SMS žinučių, raštelių, laiškų rašymas bei telefono pokalbiai seksualinėmis temomis, intymių dovanų pirkimas ir pan.). Ši veika turi pasireikšti aktyviais veiksmais ir jie asmeniui, kurio atžvilgiu šie veiksmai atliekami, turi būti nepageidautini, nepriimtini ir atgrasūs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023). Svarbu pabrėžti, nors baudžiamajame įstatyme *ad hoc* nėra įtvirtintas šios veikos pakartotinumą požymis baudžiamajai atsakomybei kilti, tačiau LAT 2020 m. vasario 20 d. nutartyje numatė, kad Meilinimasis, pasiūlymas, užuomina į intymius santykius tampa seksualiniu priekabiavimu, kai tai daroma pakartotinai po to, kai į tokį poelgį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai. Būtent nepageidautinų vulgarių ar panašiai seksualinio pobūdžio veiksmų, pasiūlymų ar užuominų pakartotinumą leidžia spręsti apie tokių veiksmų intensyvumą, sistemiskumą ir tokią veiką vertinti kaip pavojingą baudžiamosios teisės prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Tokia situacija baudžiamojoje teisėje neabejotinai turėtų būti kritikuojama, ir sistemiskumo požymis turėtų būti įtrauktas į šios nusikalstamos veikos dispoziciją įtvirtintą Baudžiamojo kodekso 152 straipsnyje. Taip pat paminėtina, jog iš teismų praktikos matyti, kad kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti vertinama ir atsižvelgiama į aplinkybes nesusijusias su pačia užuomina. Reikia nustatyti, koks bendravimas buvo palaikomas tarp kaltininko ir aukos iki užuominos, kokioje aplinkoje ta užuomina buvo išreikšta, kaip elgėsi auka iki užuominos adresavimo nukreipto į auką.

Seksualinio priekabiavimo baudžiamojo nusižengimo esmė yra seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekimas, todėl toks tikslas yra privalomai įrodinėtina aplinkybė traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Nustatant kaltininko tikslo – siekio seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti – (ne)buvimą, analizuojamas kaltininko elgesys prieš nukentėjusį asmenį (seksualinio priekabiavimo būdas, atliktų fizinių veiksmų apimtis ir (arba) išsakytų pasiūlymų ar užuominų turinys), vertinamas

kaltininko elgesio sistemiškumas ir intensyvumas (pakartotinumai, tęstinumas), aplinka, kurioje reiškiasi seksualinio pobūdžio kaltininko elgesys (vieta, laikas), ir kitos aplinkybės, galinčios patvirtinti arba paneigti kaltininko tikslą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023). Vienoje iš kasacinių nutarčių buvo nustatyta, kad Nagrinėjamoje byloje abiejų instancijų teismų nustatyta, kad nukentėjusiųjų G. Z. ir M. E. medicininės apžiūros metu išteisintasis uždavinėjo jiems asmeninio pobūdžio klausimus (apie seksualinį porų gyvenimą, partnerių keitimą ir kt.), nepaaiškinęs medicininės apžiūros atlikimo tvarkos, liepė abiem nusirengti nuogai, atlikti jo nurodytus veiksmus (pritūpti, pasilenkti į priekį ir rankų pirštais pasiekti kojų pirštus), taip pat slapta filmavo šiuos veiksmus atliekantį nuogai nusirengusį nukentėjusįjį M. E.. Abu nukentėjusieji parodė, kad šie S. K. veiksmai (reikalavimas nusirengti nuogai, provokuojamų klausimų uždavinėjimas) jiems buvo nemalonūs, trikdantys ir nepriimtini. Kaip teigė nukentėjusioji G. Z., ji jautėsi seksualiai išnaudota ir pažeminta tokiu išteisintojo elgesiu. Nukentėjusysis M. E. nurodė, kad jautėsi gydytojo filmuojamas, tokia medicininės apžiūros atlikimo tvarka jį pažemino. Remiantis šiuo klausimu formuojama teismų praktika, nustatant kaltininko siekį seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti, ypatingą reikšmę įgyja byloje nustatytos faktinės aplinkybės, leidžiančios patvirtinti arba paneigti tokio siekio buvimą. Pripažindamas S. K. kaltu dėl seksualinio priekabiavimo ir pasisakydamas dėl jo turėto tikslo seksualiai pasitenkinti atliekant byloje nustatytus veiksmus, pirmosios instancijos teismas nurodė, kad sąmoningai pasirinkęs būtent tokį netinkamą, žeidžiantį asmens orumą ir seksualinio apsisprendimo laisvę medicininės apžiūros metodą, kurio metu tyčia sukūrė apžiūrimam asmeniui priešišką, žeminančią ir įžeidžiančią aplinką, keldamas stiprią emocinę psichinę įtampą, S. K. sąmoningai (tyčia), akivaizdžiai tuo mėgavosi, o tai patvirtina, kad šiais veiksmais buvo siekiama visų pirma asmeninio seksualinio pasitenkinimo. Įvertinęs iš esmės analogiškas byloje nustatytas aplinkybes, turinčias reikšmės S. K. baudžiamosios atsakomybės klausimui spręsti, apeliacinės instancijos teismas padarė priešingą išvadą ir konstatavęs, kad S. K. veiksmuose nėra jam inkriminuojamo baudžiamojo nusižengimo sudėties požymių, priėmė jam išteisinamąjį nuosprendį. LAT teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad byloje nustatyti S. K. veiksmai dėl nukentėjusiųjų M. E. ir G. Z. medicininės apžiūros atlikimo tvarkos ir jos metu jiems užduotų asmeninio pobūdžio klausimų; dėl nuogai nusirengusio fizinius pratimus atliekančio nukentėjusiojo M. E. filmavimo jo medicininės apžiūros metu – nesant kitų, neginčijamai šių veiksmų atlikimo tikslą patvirtinančių duomenų, nesudaro pakankamo

pagrindo teigti, kad atlikdamas juos išteisintasis siekė seksualiai pasitenkinti. Priešingai nei konstatavo pirmosios instancijos teismas, vien išteisintojo pasirinkta galbūt netinkama medicininės apžiūros atlikimo tvarka neleidžia daryti pagrįstos išvados, kad S. K. sąmoningai (tyčia) siekė jais asmeninio seksualinio pasitenkinimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022). Kitoje kasacinėje nutartyje LAT pritarė žemesnės instancijos teismų pozicijai, kad kaltinamojo veiksnuose buvo įrodyti visi Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalyje nustatyti baudžiamojo nusižengimo sudėties požymiai. Remdamasis bylos duomenimis, įvertinęs byloje nustatytą nuteistojo neteisėtų veiksmų atlikimo vietą, laiką, jų intensyvumą, sistemiškumą, pavojingumą, nuteistojo eitas pareigas (įmonės direktorius, nukentėjusiųjų darbdavys), teismai tinkamai konstatavo, kad H. G. H. vulgariais veiksmais prieš nuo jo dėl darbinių santykių priklausančias nukentėjusiasias J. M., L. P. ir A. Z. – liesdamas jų kūną, kišdamas rankas po nukentėjusiųjų drabužiais, tikrindamas apatinių drabužių spalvą, numaudamas kelnes iki pusės sėdmenų, siūsdamas per vaizdo kameras užfiksuotų darbuotojų sėdmenų nuotraukas į jų darbinį mobilųjį telefoną ir pan., veikdamas tiesiogine tyčia ir nereaguodamas į nukentėjusiųjų išreikštą aiškų pasipriešinimą tokiems jo veiksams, siekė su jomis seksualinio bendravimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvadoje pabrėžiama, kad aiškinantis priekabiavimo faktą svarbiausia, kaip nepageidaujama elgesį suvokė priekabiavimo auka, o ne priekabiuotojas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada). Įrodymų rinkimas tokio pobūdžio bylose dažnu atveju gali būti problematiškas ir itin sudėtingas, nes tokie veiksmai dažnai atliekami be liudytojų, dalyvaujant dviem asmenims, t.y. aukai ir priekabiuotojui. Teismų praktikos trūkumas ir nenuoseklumas dar labiau apsunkina galimybę nustatyti, kada kaltinamasis, akivaizdžiai seksualinio pobūdžio veiksmais, siekia pasitenkinimo ar seksualinio bendravimo, o kada šis būtinas požymis negali būti įrodytas.

Kitas svarbus seksualinio priekabiavimo sudėties elementas yra nukentėjusiojo priklausomumas nuo kaltininko. Tai yra fakultatyvus objektyvusis požymis, kuris kiekvienu atveju turi būti įrodytas, kad veika būtų kvalifikuojama kaip seksualinis priekabiavimas. Teismų praktikoje išaiškinta, kad pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu pasireiškia tuo, kad kaltininkas, darydamas nusikalstamą veiką, piktnaudžiauja tarp jo ir nukentėjusio asmens esamu priklausomumu, kuris gali susiklostyti

dėl giminystės, tarnybos, materialinės priklausomybės ir kitais pagrindais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018). Seksualinio priekabiavimo norma išskiria dvi galimas priklausomumo formas: 1) pagal tarnybą priklausomi asmenys ir 2) kitaip priklausomi asmenys. Seksualinis priekabiavimas galimas įvairiomis aplinkybėmis. Dažniausiai, bet nebūtinai visada, priekabiautojas turi aukštesnę padėtį nei nukentėjęs asmuo, o šią aukštesnę padėtį gali nulemti amžius, šeiminių, socialinių, politinių padėtis, mokymosi ar įdarbinimo savitarpio santykiai (Milinis et al., 2013, p. 200). Kadangi Paprastai priekabiavimas (tiek seksualinis, tiek ir dėl lyties) yra nulemtas ekonominės, socialinės, fizinės ar simbolinės (pvz., su patriarchaliniiais stereotipais susijusios) galios disproporcijos tarp priekabiautojo ir asmens, prie kurio priekabiaujama. Todėl asmuo gali sutrikti, išsigąsti, nežinoti, kaip pasielgti. Atsižvelgiant į tai, priekabiavimo faktams nustatyti nebūtina, kad asmuo, prie kurio priekabiaujama, aiškiai ir kategoriškai prieštarautų tokiam elgesiui, kai akivaizdu, kad toks elgesys šiam asmeniui buvo nepriimtinas ir objektyviai įžeidžiamas. Taigi darytina išvada, kad seksualinio pobūdžio veiksmai, pasiūlymai ir užuominos tampa seksualiniu priekabiavimu BK 152 straipsnio prasme, kai toks kaltininko elgesys yra ne vienkartinis, o trunka tam tikrą laiką (yra pasikartojantis arba sistemingas) ir kai į tokį kaltininko poelgį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai. Būtent nepageidautinų vulgarių ar panašiai seksualinio pobūdžio veiksmų, pasiūlymų ar užuominų pakartotinumai leidžia spręsti apie tokių veiksmų intensyvumą, sistemiškumą ir tokią veiką vertinti kaip pavojingą baudžiamosios teisės prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020).

Priklausomumas pagal tarnybą reiškia, kad nukentėjusį ir kaltininką sieja tarnybiniai ar darbiniai santykiai, reglamentuojami Darbo kodekso, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos, Lietuvos Respublikos karo tarnybos ir kitų įstatymų, nustatančių darbdavio ir darbuotojo (valstybės tarnautojo) teises ir pareigas, normomis. Šiame kontekste pažymėtina, kad, 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Darbo kodeksui, šiuo įstatymu pradėti reglamentuoti ir darbo sutarties šalių ikisutartiniai santykiai. Reiškia, kad nuo 2017 m. liepos 1 d. darbdavio ar jo funkcijas atliekančio asmens seksualinis priekabiavimas prie siekiančio įsidarbinti asmens, nustačius kitus būtinus BK 152 straipsnio sudėties požymius, gali būti vertinamas kaip seksualinis priekabiavimas prie pagal tarnybą priklausomo asmens BK 152 straipsnio prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Toks

aukos priklausomumas nuo kaltininko gali nulemti ir tą priežastį, kad šio pobūdžio nusikalstamos veikos pasižymi itin dideliu latentišku.

Kitoks priklausomumas nuo kaltininko gali pasireikšti įvairiomis formomis, tačiau ir šiuo atveju priklausomumo santykiai turi turėti tam tikrą objektyvų pagrindą, patvirtinantį, kad kaltininką ir nukentėjusį sieja tam tikras ryšys, kuris kaltininkui sudaro galimybę savo sprendimais esmingai paveikti (pakeisti) nukentėjusio asmens padėtį. Objektyviu pagrindu priklausomumo pagrindais laikytini asmenų priklausomumas civilinių teisinių (sutartinių, prievolių ir kt.), šeiminių santykių (sutuoktinių (sugyventinių) tarpusavio, vaikų ir tėvų, giminystės, globos ir rūpybos ir kt.) pagrindais, taip pat tarp atskirų asmenų grupių susiklostę santykiai, kurių šalys turi tam tikrą priešpriešinių teisių ir pareigų (pavyzdžiui, gydytojo ir paciento, mokytojo ir mokinio, dėstytojo ir studento santykiai ir pan.) arba kurias sieja materialinė priklausomybė. Objektyviu pagrindu priklausomumo pagrindais gali būti pripažintos ir kitokios faktinės situacijos, kai kaltininko sudarytos fizinės ar psichologinės kliūtys, apribojančios nukentėjusio veikimo laisvę, sudaro jam sąlygas esmingai paveikti nukentėjusio padėtį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Vienoje iš kasacinių nutarčių LAT nustatė, kad nagrinėjamoje byloje teismų taip pat nustatyta, kad jų medicininės apžiūros metu nukentėjusieji G. Z. ir M. E. buvo priklausomi nuo S. K. – žinojo, kad nuo išteisintojo sprendimo priklausoma jų tolesnis likimas, todėl, nepaisydami juntamų neigiamų emocijų, vykdė visus pastarojo reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022).

Subjektyvusis požymis- kaltė įgyvendinama tiesiogine tyčia, kuomet kaltininkas supranta, kad priklausomo asmens atžvilgiu elgiasi vulgariai ar panašiai, ir nori taip elgtis. Atsakomybėn traukiamas ne jaunesnis nei 16 metų amžiaus asmuo. Svarbu, kad tarp traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens ir nukentėjusiojo būtų nustatyti priklausomumo santykiai pagal tarnybą ar kitu pagrindu. Baudžiamasis nusižengimas yra baigtas nuo vulgarių ar panašių veiksmų arba nuo tokio pat pobūdžio pasiūlymų arba užuominų pareiškimo momento (Milinis et al., 2013, p. 200).

Taigi, analizuojant Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispoziciją matyti, kad ją sudaro ne vienas vertinamasis požymis, kuris turi būti įrodytas siekiant inkriminuoti šį baudžiamąjį nusižengimą. Pabrėžtina, kad baudžiamosios atsakomybės nustatymui svarbu

atsižvelgti į vertinamųjų požymių kintantį norminį turinį. Tai reiškia, kad teismams inkriminuojant šią veiką svarbu įvertinti ne tik įstatymo tekstą, bet ir aplinkybes, atsižvelgiant į besikeičiančias gyvenimiškas sąlygas. Šių požymių aiškinimą apsunkina teismų praktikos trūkumas ir nenuoseklumas. Taip pat kritikuotina situacija yra ta, kad teismų praktikoje teisės norma yra aiškinama plačiau nei jos tekstinė išraiška. LAT vienoje iš bylų numatė būtiną požymį, t.y veikos pakartotinumą, kuris dispozicijoje nėra įtvirtintas. Akivaizdu, kad Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispozicija turėtų būti papildyta šiuo požymiu. Tačiau autoriaus nuomone, atsižvelgiant į tai, kad seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti labai plačiu spektru veiksnių, pasiūlymų ir užuominų, įtvirtinant pakartotinumą požymį turėtų būti numatyta ir baudžiamoji atsakomybė už vienkartinį itin grubius seksualinio pobūdžio veiksmus.

1.3 Seksualinis priekabiavimas Europos Sąjungos teisės aktuose

Europos sąjungos teisės aktai, apimantys ir seksualinio priekabiavimo problematiką, visų pirma yra nukreipti į siekį sustabdyti priekabiavimą lyties pagrindu. Europos Komisijos pateikiamais duomenimis, šio nusikaltimo aukomis dažniausiai tampa moterys, viena iš trijų moterų tiek Europos Sąjungoje, tiek visame pasaulyje bent kartą per savo gyvenimą yra patyrusi fizinį ar seksualinį smurtą. Smurtas prieš moteris ir mergaites kelia grėsmę pusei žmonijos tiek internete, tiek realiame gyvenime. Jis paveikia visas moteris ir įgyja įvairias formas, tarp kurių yra fizinis, seksualinis ar psichologinis smurtas, taip pat ekonominė prievarta ir išnaudojimas. Tačiau, net 32 procentai seksualinio priekabiavimo atvejų Europos Sąjungoje pasireiškia darbo aplinkoje. Lygių lyčių galimybių užtikrinimas yra reikšminga Europos Sąjungos socialinės politikos sudėtinė dalis. Diskriminacijos dėl lyties draudimo idėja buvo numatyta jau 1957 metais pasirašytoje Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartyje. Šios sutarties 13 straipsnyje numatyta, jog Europos Taryba gali imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos. Be to, 141 straipsnyje numatytas reikalavimas, jog kiekviena valstybė narė užtikrina, kad būtų taikomas principas už vienodą darbą abiejų lyčių darbuotojams mokėti vienodą užmokestį. Nors moterų ir vyrų vienodas dalyvavimas darbo rinkoje yra vienas iš esminių Europos Sąjungos principų, tačiau problematika susijusi būtent su seksualiniu priekabiavimu darbo vietoje Europoje nebuvo analizuojama iki pat devinto dešimtmečio.

2002 m. Europos Sąjungos Parlamentas priėmė teisės aktą, kuriame pirmą kartą pateikiama teisinė seksualinio priekabiavimo apibrėžtis, taikytina visoje Europos Sąjungoje. Šis naujausias teisės aktas priimtas iš dalies pakeitus 1976 m. Tarybos direktyvą 76/207/EEB, kuria buvo siekiama užtikrinti vienodą požiūrį į vyrus ir moteris darbo vietoje. Po šio pakeitimo seksualinis priekabiavimas tapo suprantamas kaip diskriminacijos forma, pažeidžianti vienodą apsaugą. Be to, šioje direktyvoje nustatomos sankcijų, teisinių veiksmų ir kompensacijos seksualinio priekabiavimo aukoms gairės. Pagal direktyvą valstybės narės turi įsteigti agentūras, kurios skatintų lygybę ir užtikrintų antidiskriminacinių įstatymų vykdymą. Pakeitimu taip pat reikalaujama, kad valstybės narės skatintų darbdavius ir asmenis, atsakingus už profesinį mokymą, diegti prevencines priemones, skirtas apsisaugoti nuo seksualinio priekabiavimo darbo vietoje. Nors pataisa neapsiriboja vien prievartos prieš moteris problema, daugiausia dėmesio skiriama jos poveikiui seksualiniam priekabiavimui prie moterų. Europos Parlamento ir Tarybos

direktyvoje 2002/73/EB seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip bet kurios formos nepageidaujamas žodiniu, nežodiniu ar fiziniu seksualinio pobūdžio elgesiu, kai siekiama pakenkti žmogaus orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB).

Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Toliau- Stambulo konvencija) yra pirmasis dokumentas Europoje, kuriame nustatyti teisiškai privalomi standartai, skirti smurto dėl lyties prevencijai, smurto aukų apsaugai ir smurtautojų baudimui. Stambulo Konvencija priimta 2011 m. gegužės 11 d. Stambulo konvencijoje smurtas prieš moteris pripažįstamas kaip žmogaus teisių pažeidimas ir viena iš moterų diskriminacijos formų. Ji apima įvairių formų smurtą prieš moteris dėl lyties. Smurtas prieš moteris dėl lyties skiriasi nuo kitų smurto formų tuo, kad jis yra vykdomas prieš moteris, o jų priežastis ir pasekmė yra nelygiaverčiai moterų ir vyrų galios santykiai, lemiantys moterų pavaldumą viešojoje ir privačioje sferose, dėl kurių smurtas prieš moteris tampa priimtinas. Stambulo konvencijoje išskiriamos kelios smurto prieš moteris dėl lyties formos, už kurias valstybės narės turi numatyti teisinę atsakomybę, t.y. psichologinis smurtas, persekiojimas, fizinis smurtas, seksualinis smurtas, priverstinė santuoka, moterų lytinių organų žalojimas, priverstinis abortas, priverstinė sterilizacija ir seksualinis priekabiavimas. Šios Konvencijos šalys yra įpareigosios kriminalizuoti seksualinį smurtą, kuriuo yra laikomi tokie veiksmai, kaip priverstinis vaginalinis, analinis ar oralinis seksualinis įsiskverbimas į kito asmens kūną bet kuria kūno dalimi ar daiktu, priverstinis kitų seksualinių veiksmų atlikimas asmeniui, kito asmens privertimas atlikti seksualinius veiksmus su trečiuoju asmeniu. Tačiau, Stambulo konvencijos kontekste, seksualinis priekabiavimas nėra priskiriamas prie seksualinio smurto ir ši smurto forma yra išskiriama atskirai. Konvencijos 40 straipsnyje numatyta, jog šalys imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, kuriomis užtikrinama, kad už bet kokios formos nepageidaujamas seksualinio pobūdžio žodinius, nežodinius ar fizinius veiksmus, kurių tikslas arba pasekmė yra asmens orumo pažeminimas, ypač jei sukuriama bauginanti, priešiška, menkinanti, žeminanti ar užgauli aplinka, būtų taikomos baudžiamosios ar kitos teisinės sankcijos (Europos Tarybos konvencija dėl smurto..., 2011). Taigi iš Konvencijos teksto matyti, kad baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą yra viena iš alternatyviųjų atsakomybės rūšių ir valstybės narės turėtų taikyti kaip *ultima ratio* priemonę. Nors akivaizdu, kad Stambulo konvencijos įgyvendinimu siekiama užtikrinti moterų apsaugą nuo visų su lytimi susijusio smurto formų ir užtikrinti savalaikę bei efektyvią pagalbą, tačiau Lietuva ir dar kelios Europos Sąjungos valstybės kol kas yra

neratifikavusios šios konvencijos. 2023 m. birželio mėnesį Europos Sąjungos Taryba priėmė sprendimą, kuriuo ši konvencija buvo ratifikuota. Taigi nuo 2023 m. spalio 01 d. įsigaliojo visoje Europos Sąjungoje, tai reiškia, kad ratifikavus Stambulo konvenciją ji galioja Europos Sąjungos institucijos ir viešojo administravimo struktūroms. Be to, Stambulo konvencija tam tikrose srityse galioja ir valstybėms narėms, net jei jos neratifikavo šios Konvencijos. Kalbama apie tokias situacijas, kuriose Europos Sąjunga turi išimtinę kompetenciją. Išimtinė kompetencija reiškia, kad tik Europos Sąjunga gali priimti teisės aktus šioje srityje, o valstybės narės turi juos taikyti ar įgyvendinti ir pačios imtis iniciatyvos negali. Taigi, Stambulo konvencija galioja tiesiogiai Lietuvoje tik tiek, kiek tai susiję su Europos Sąjungos institucijomis ir tose srityse, kurioje Europos Sąjunga turi išimtinę kompetenciją. Kartu taikoma ir Stambulo Konvencija. Tačiau vis dar aktualu, kad visos Europos Sąjungos valstybės narės kartu žengtų ir link visapusių tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisėms (Vaigė, 2023).

Kadangi lyčių lygybė viena pagrindinių Europos Sąjungos vertybių, kurią jis įsipareigoja įtraukti į visas savo veiklos sritis ir kadangi seksualinis priekabiavimas yra smurto prieš moteris ir mergaites forma ir kraštutinė vis dar išliekančios diskriminacijos dėl lyties forma, Europos Parlamentas 2017 m. spalio 26 d. priėmė rezoliuciją dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje. Šioje Rezoliucijoje griežtai smerkia visų formų seksualinį smurtą ir fizinį arba psichologinį priekabiavimą ir apgailestauja, kad jie yra pernelyg toleruojami, nors iš tiesų yra sistemingi pagrindinių teisių pažeidimai ir sunkūs nusikaltimai, už kuriuos būtina bausti. Pabrėžiama, kad būtina panaikinti nebaudžiamumą ir užtikrinti, kad kaltininkai būtų patraukti atsakomybėn (Europos Parlamento rezoliucija dėl kovos..., 2017). Taigi, tai vienas pirmųjų teisės aktų, kuriame aiškiai išreiškiama Europos Sąjungos pozicija nurodant, kad tokie veiksmai yra pripažįstami sistemingu pagrindinių laisvių pažeidimu ir sunkiu nusikaltimu, už kurį turi būti baudžiama. 2023 m. birželio 01 d. paskelbtoje Europos Parlamento rezoliucijoje dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo patikta dar griežtesnė Europos Parlamento pozicija dėl seksualinio priekabiavimo reglamentavimo Europos Sąjungoje. Taip pat Europos Parlamentas atkreipė dėmesį į tai, kad priekabiavimas yra plačiai paplitęs, tačiau apie jį ne visada pranešama. Viena iš nepakankamo pranešimo apie seksualinį priekabiavimą priežasčių yra nepakankamas informuotumas, kartais dėl to, kad nesuprantama problemos svarba ir ar už tai baudžiama pagal įstatymą, nes normalizuojamas seksualinis priekabiavimas, trūksta veiksmingų, skaidrių, patikimų ir nepriklausomų pranešimų teikimo sistemų ir žinių apie paramos aukoms kanalus, taip pat

baiminamasi atsakomųjų veiksmų, viktimizacijos ir darbo praradimo, taip pat vyrauja stereotipinis mąstymas, kai kaltinama auka, o ne smurtautojas. Šioje Rezoliucijoje aiškiai išreiškiamas prioritetas kovoti su nelygybe ir smurtu dėl lyties, tame tarpe ir su seksualiniu priekabiavimu visose gyvenimo srityse. Šiame teisės akte pabrėžiama, kad lyčių lygybė turi būti integruota į visas Europos Sąjungos politikos sritis ir programas, o smurtas dėl lyties turi būti griežtai smerkiamas ir kovojama su juo. Be to, pateikiamas raginimas Europos Komisijai pateikti pasiūlymą dėl Tarybos sprendimo, kuriuo smurtas dėl lyties būtų įvardintas kaip nauja nusikaltimų sritis. Europos Parlamentas atkreipia dėmesį į tai, kad seksualinis priekabiavimas ir smurtas nėra bendrai apibrėžiami ir kriminalizuojami Europos Sąjungoje, todėl atsiranda fragmentiškos aukų teisės ir apsauga visose valstybėse narėse, o tai rodo, kad reikalingas bendras ES požiūris, kurį galima pasiekti kriminalizuojant smurtą dėl lyties. Pabrėžiama, kad psichologinis ir seksualinis priekabiavimas darbo vietoje yra neteisėtas ir kad kaltininkams gali būti taikomos baudžiamoji ir (arba) administracinė atsakomybė (Europos Parlamento rezoliucija dėl seksualinio..., 2023).

Nors akivaizdu, kad Europos Sąjungos teisės aktuose visų pirma yra laikomasi pozicijos, kad seksualinis priekabiavimas yra smurtas dėl lyties ir pažeidžia įstatymo saugomą gėrį- asmens garbę ir orumą, tačiau aptartose rezoliucijose ryškėja Europos Parlamento poziciją, kad ši veika turi būti laikoma nusikaltimu ir už ją turi būti baudžiama. Toks teisinis reguliavimas, kuria prielaidas, kad Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamuosiuose įstatymuose turėtų būti tokio pobūdžio veiksmai kriminalizuoti, taikant baudžiamąją atsakomybę. Nors rezoliucijos nesukuria teisinių padarinių, tačiau jose pateikiama politinė pozicija ir nurodoma kryptis, kuria turėtų judėti valstybių narių teisinis reguliavimas.

2. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atribojimas, bei kitų seksualinių nusikaltimų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, atribojimas

2.1 Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atribojimas

Kaip jau minėta anksčiau, administracinės atsakomybės šaltinis yra Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas ir Administracinių nusižengimų kodeksas. Administracinių nusižengimų kodekso 81 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog administracinės atsakomybės pagrindu yra Moterų ir vyrų lygių teisių įstatymo ir Lygių galimybių įstatymo pažeidimas. Tuo tarpu baudžiamosios atsakomybės šaltinis- jau nagrinėtas Baudžiamojo kodekso 152 straipsnis. Informatikos ir ryšių departamento pateikiamais duomenimis 2022 metais buvo užregistruotos 4 nusikalstamos veikos, įtvirtintos Baudžiamojo kodekso 152 straipsnyje. Tačiau tik vienas ikiteisminis tyrimas buvo užbaigtas surašant kaltinamąjį aktą ir perduodant bylą nagrinėti teisme. Likusieji tyrimai buvo nutraukti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio ar 212 straipsnio pagrindais. Praėjusiais metais užregistruotų veikų skaičius sumažėjo per pusę, t.y. buvo pradėti tik 2 ikiteisminiai tyrimai dėl galimo seksualinio priekabiavimo, iš kurių ištirtas buvo tik vienas. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus 2022 metų veiklos ataskaitoje nurodoma, kad Lygių galimybių tarnyba iš viso gavo 1686 kreipimusis, iš kurių didžioji dalis, t.y. 377 kreipimaisi, buvo dėl lyties, tame tarpe ir dėl galimo seksualinio priekabiavimo. Lygių galimybių kontrolieriaus ataskaitoje nurodoma, jog 2022 metais buvo užpildyta įstatyminė spraga ir atsirado teisinis pagrindas tirti priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo atvejus gyventojams gaunant paslaugas ar perkant prekes (vartotojų teisių srityje). Prekių pardavėjams, gamintojams ir paslaugų teikėjams įtvirtinta pareiga užtikrinti, kad teikiant paslaugas ar parduodant prekes nebūtų priekabiuojama. Iki 2022 metų birželio lygių galimybių kontrolierius galėjo atlikti tyrimus dėl galimo priekabiavimo ar seksualinio priekabiavimo tik darbo santykių bei švietimo, mokslo ir studijų institucijų veiklos srityse (Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus..., 2023). Šis įstatymo pakeitimas ženkliai padidino kreipimūsi į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą dinamiką. Analizuojant pateikiamus Tarnybos duomenis, matyti, kad 2021 m. iš viso buvo gauta 1011 kreipimūsi, tuo tarpu 2020 m. Tarnyba sulaukė 944 kreipimūsi. Abejais metais didžioji dalis kreipimūsi buvo susiję su galima diskriminacija lyties pagrindu. Praktikoje pripažįstama, kad šioje santykių srityje egzistuoja administracinės ir baudžiamosios

atsakomybės kolizija. Todėl toliau darbe bus siekiama atriboti šiuos du institutus ir išskirti pagrindinius požymius leidžiančius identifikuoti veiką kaip administracinį nusižengimą arba baudžiamąjį nusižengimą.

Moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimu laikomi bet kokie veiksmai ar kitoks elgesys, kuriais asmuo diskriminuojamas dėl lyties. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje diskriminacija yra apibrėžiama, kaip tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija, seksualinis priekabiavimas, priekabiavimas, nurodymas tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti asmenį dėl lyties. Šio įstatymo paskirtis yra užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės, bei uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl asmens lyties, ypač kai tai susiję su šeimine ar santuokine padėtimi (Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų..., 1998). Šio įstatymo nuostatos yra taikomos švietimo, mokslo ir studijų įstaigoms, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, visų nuosavybės formų įmonėms, paslaugų teikimo ir vartotojų teisių gynimo srityje (Jarašiūnas et al., 2009, p. 116). Šio įstatymo kontekste seksualinis priekabiavimas visų pirma yra suvokiamas kaip seksualinio pobūdžio elgesys, kai juo siekiama pakenkti asmens orumui. Šie veiksmai, kaip ir baudžiamojoje justicijoje, gali pasireikšti žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu. Tačiau esminis skirtumas atribojantis baudžiamąjį ir administracinę atsakomybę yra šių veiksmų atlikimo tikslas. Inkriminuojant baudžiamąjį nusižengimą būtina nustatyti kaltinamojo siekį seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo, tuo tarpu administracinės atsakomybės atveju turi būti nustatytas kaltininko siekis pakenkti asmens orumui. Žmogaus orumas yra siejamas su tuo, kaip pats žmogus save vertina, su jo požiūriu į save (Abramavičius et al., 2009, p. 195). Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 09 d. nutarime konstatavo, jog orumo samprata pirmiausia siejama su tuo, kaip pats žmogus vertina save, koks jo požiūris į save, o kartu – kaip reiškiasi jo santykiai su aplinkiniais. Orumas yra ne tik savikontrolės forma (kad nenukentėtų orumas), bet ir vienas iš būdų, kuriais žmogus įsisąmonina savo pareigą bei atsakomybę visuomenei. Orumas taip pat reguliuoja asmens ir visuomenės santykius, nes aplinkiniai turi pripažinti jo asmenį, jo teises. Taigi žmogaus orumas yra ne tik tai, kaip subjektas save vertina, bet ir visuma objektyvių savybių, kurios apibūdina šio asmens vertę visuomenėje. Tai gali būti žmogaus išsimokslinimas, jo gyvenimo būdas, dorovinės savybės, sugebėjimas bendrauti ir padėti kitiems ir pan. Kiekvieno žmogaus orumas turi būti ginamas nepriklausomai nuo to, kokias teises ar kokybines savybes jis turi (Tilindienė, 2020). Aptariant seksualinio priekabiavimo, priekabiavimo ar nurodymo diskriminuoti poveikį diskriminacijos aukai, visų pirma būtina pastebėti, kad dėl šių veiksmų nukenčia žmogaus orumas, nes šios

diskriminacijos formos yra neatsiejamai susijusios su kiekvieno žmogaus saugomu asmeniniu gyvenimu, privatumo neliečiamumu, fizine neliečiamybe (Vengalė- Dits, 2012, p. 18). *Inter alia*, svarbu nustatyti, kad veiksmai kenkiantys asmens orumui būtų seksualinio pobūdžio. Aptariant žodžio seksualinis reikšmę apskritai galima pastebėti, kad seksualumas būna susijęs su atitinkamo žmogaus fiziniu patrauklumu, kuris reiškiasi per atitinkamą lytį. Todėl pats veiksmas „seksualinis priekabiavimas“ yra susijęs tiesiogiai su to žmogaus išoriniu, fiziniu patrauklumu, nukreipiant priekabiavimo veiksmus būtent į to žmogaus kaip moters ar vyro lytines savybes, bet ne intelektines ar kitas žmogiškąsias vertybes. Seksualinis objektifikavimas - požiūris į asmenį kaip sekso objektą, iš visos žmogaus asmenybės išskiriant tik lyties savybes bei fizinį patrauklumą kaip priemones kitam žmogui pasiekti malonumą. Seksualinio objektifikavimo sąvoka, ypač moterų objektifikavimas, yra svarbi feminizmo ir susijusiose teorijose. Taigi vienareikšmiškai galima konstatuoti, kad seksualinį priekabiavimą sąlygoja atitinkama žmogaus lytis su tai lyčiai būdingais fiziniais požymiais, kuriuos priekabiautojas siekia panaudoti savo poreikiams patenkinti, pažeminti auką, įbauginti ją ar versti atlikti tam tikrus veiksmus, kurie yra aukai nepriimtini, nemalonūs, atgrasūs, ir svarbiausia- nepageidaujami. (Vengalė- Dits, 2012, p. 16).

Kitas baudžiamojo nusižengimo privalomas požymis yra aukos priklausomumas nuo kaltininko. Nors administracinės atsakomybės atveju šio požymio nėra numatyta, tačiau praktikoje lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos praktika, publikacijos žiniasklaidoje rodo, kad dažniausiai seksualinio priekabiavimo atsiradimą įtakoja priekabiautojo didesnė jėga bei socialinė ar ekonominė jo galia aukos atžvilgiu, didesnė įtaka tam tikrai visuomenės grupei, pasitikėjimas savimi, savo padėties visuomenėje sureikšminimas ar neadekvatus vertinimas, o neretai ir profesinis pranašumas. Žymiai dažniau tokiose galingųjų pozicijose atsiduria vyrai nei moterys. Kai vyrų turimi įgaliojimai bei jėga pasireiškia nepageidaujamu seksualiniu elgesiu moterų atžvilgiu, gali būti sutrikdytas moters privatus gyvenimas, normalus, įprastas darbo ir mokymosi ritmas (Vengalė- Dits, 2012, p. 22). Taip pat paminėtina, jog baudžiamosios atsakomybės taikymo atveju teismų praktikoje yra numatyta, kad turi būti nustatytas veiksmų intensyvumas, tęstinumas ir pakartotinumai. Taikant baudžiamąją atsakomybę, kaip *ultima ratio* priemonę, šių požymių nustatymas rodo būtent veikos pavojingumą. Tuo tarpu Administracinių nusižengimų kodekse toks požymis nėra įtvirtintas, todėl ir pavieniai seksualinio pobūdžio veiksmai, kuriais siekiama pažeminti asmens orumą, turėtų būti laikomi administraciniu nusižengimu.

Lygių galimybių įstatymo vykdymo priežiūrą atlieka lygių galimybių kontrolierius Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nustatyta tvarka. Skundai dėl lygių galimybių pažeidimų teikiami lygių galimybių kontrolieriui. Lygių galimybių kontrolierius tiria skundus dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo, nurodymo diskriminuoti (Jarašiūnas et al., 2009, p. 117). Baigus tirti skundą, surašomas sprendimas, kuriame nurodoma tyrimo metu nustatytos aplinkybės, esantys įrodymai ir veiksmai (neveikimo), administracinio akto arba sprendimo teisinis įvertinimas. Tyrimo metu ar jį atlikęs, lygių galimybių kontrolierius priima vieną arba kelis iš šių sprendimų: 1) perduoti tyrimo medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, jeigu nustatomi galimi nusikalstamos veikos požymiai; 2) kreiptis į atitinkamą asmenį ir siūlyti nutraukti lygias galimybes pažeidžiančius veiksmus (neveikimą); 3) kreiptis į atitinkamą asmenį ar instituciją ir siūlyti pakeisti ar panaikinti administracinį aktą arba sprendimą (ar jo dalį), susijusį su lygių galimybių pažeidimu; 4) pradėti administracinių nusižengimų teiseną; 5) pripažinti skundą nepagrįstu, jeigu nepasitvirtino jame nurodyti pažeidimai; 6) įspėti dėl padaryto pažeidimo; 7) įpareigoti reklamos veiklos subjektus nutraukti neleidžiamą reklamą ir nustatyti šio įpareigojimo įvykdymo terminus ir sąlygas; 8) su pareiškimu kreiptis į administracinę teisumą prašant ištirti, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis), religinės bendruomenės ir bendrijos, politinės partijos, politinės organizacijos arba asociacijos priimtas bendro pobūdžio aktas atitinka šį įstatymą ar Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą; 9) siūlyti Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai atlikti tyrimą, ar valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo nepažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo (Lietuvos Respublikos lygių galimybių..., 2003). Taigi lygių galimybių kontrolieriui suteikta kompetencija, nustačius galimą administracinį nusižengimą, pradėti administracinių nusižengimų teiseną. Lygių galimybių kontrolieriui yra suteikta diskrecijos teisė spręsti, kokią sankciją taikyti ir kokį sprendimą priimti kiekvieno pažeidimo atveju. Lygių galimybių kontrolierius atsižvelgdamas į konkrečias pažeidimo aplinkybes, mastą, sunkumą, poveikį nukentėjusiam ir pan. sprendžia kokį sprendimą priimti ir kokią sankciją pritaikyti. Jei lygių galimybių kontrolierius mano, kad dėl seksualinio priekabiavimo, priekabiavimo ir nurodymo diskriminuoti veiksmai yra pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę, jis turi teisę perduoti tyrimo medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, jeigu nustatomi nusikalstamos veikos požymiai (Vengalė- Dits, 2012, p. 19).

Nors teoriškai galime išskirti kelis formalius skirtumus tarp šių teisės normų, tačiau, autoriaus nuomone, praktikoje išlieka siaura takoskyra tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės. To priežastimi gali būti itin sudėtingas tokio pobūdžio bylų įrodinėjimo procesas. Nagrinėjant teismų praktiką, lygių galimybių kontrolieriaus priimtus sprendimus sunku įžvelgti skirtumą kada kaltininkas savo veiksmais siekia pažeminti asmens orumą, o kada tokiais veiksmais priekabiuotojas siekia seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo. Iš negausios praktikos formuojasi prielaida, kad dažnu atveju atsakomybės rūšis kaltininkui priklauso nuo to į kokią instituciją kreipiasi auka. Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje taip pat nurodoma, kad įrodinėjimo sudėtingumas – pagrindinė seksualinio priekabiavimo funkcionavimo yda. Sunkiausia įrodyti šios nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės elemento požymius: kaltę ir specialųjį tikslą. Įrodinėti tiesioginę tyčią ir specialųjį tikslą ypač sunku, nes bendravimas iš esmės verbalinis, dažnai gestais, neatmetama ir nesusipratimo tarpusavyje galimybė. Nukentėjusiajam nešvankus anekdotas gali pasirodyti akivaizdus seksualinis priekabiavimas, o priekabiuotojas gali argumentuoti, kad tokiu anekdotu nesiekęs nieko daugiau kaip tik linksmai pašmaikštauti (Veršekys, 2008, p. 194). 2022 m. rugpjūčio 25 d. priimtame Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus sprendime dėl galimo priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo Nacionaliniame transplantacijos biure prie Sveikatos apsaugos ministerijos konstatuota, jog nagrinėjamu atveju Pareiškėja pateikė skundą, kuriame rašė, kad trečią jos darbo dieną Biure Vadovas atėjo į jos kabinetą ir pradėjo glostyti jai rankas, prisiglaudė žandu prie jos veido, apkabino per pečius ir paklausė, ar patinka dirbti Biure. Tokie vadovo veiksmai kartojosi ne vieną kartą. Pareiškėjos žiniomis, taip jis elgėsi su daugeliu Biure dirbančių moterų. Liudytoja Nr. 3 paaiškino, kad apie Vadovo prisilietimus girdėjo ne tik iš kolegių, bet patyrė pati: apsikabinimus, prisilietimą prie žando, rankų glostymą, ant nugaros uždėtas rankas, buvo užduodami klausimai apie sutuoktinį, buvo klausama, „kada važiuosim kavos“ ir pan. Kalbant apie sportą Vadovas sakė, kad seksas yra geresnis sportas. Liudytoja Nr. 4 informavo, kad, Vadovo kabinete aiškinant teisės aktą, jis apsikabino Liudytojos Nr. 4 ranką ir pradėjo siųsti oro bučinius, paklausius, ką jis daro, jis nereagavo ir toliau atliko šiuos gestus. Vieną dieną Vadovas priėjo prie Liudytojos Nr. 4, paėmė už diržo, pritraukė prie savęs ir pasakė, kad gražiai atrodo. Liudytoja Nr. 2 informavo, kad viena kolegė jai pasakojo, jog Vadovas siūlė važiuoti į komandiruotę į Klaipėdą ir „nuogiems maudytis jūroje“ (Lygių galimybių kontrolieriaus 2022 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas dėl galimo priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo Nacionaliniame transplantacijos biure prie Sveikatos apsaugos ministerijos tyrimo). Tyrimo metu lygių galimybių kontrolierius konstatavo seksualinio priekabiavimo faktą, tačiau tyrimas buvo nutrauktas kai lygias

galimybes pažeidžiantys veiksmai buvo nutraukti, Nacionalinio transplantacijos biuro prie Sveikatos apsaugos ministerijos vadovą atleidus iš darbo. Lyginant Lygių galimybių kontrolieriaus priimtą sprendimą ir baudžiamosiose bylose nustatytus faktus lieka neaišku, kada kaltininko veiksmai pasiekia tokį pavojingumą, už kurį kyla baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, 2019 m. spalio 15 d. Plungės apylinkės teismo Palangos rūmų priimtame nuosprendyje darbdavys buvo pripažintas kaltu padarius baudžiamąjį nusižengimą, numatyta Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalyje. Teismas konstatavo, jog Vulgarūs A. M. veiksmai pasireiškė kaltinime nurodytais fiziniais veiksmais (rankų lietim, griebimu, tempimu arčiau savęs, krūtinės palietimu), užuominomis apie galimybę užsidirbti daugiau pinigų, klausimais apie nukentėjusios seksualinio gyvenimo patirtį, pasiūlymais seksualiai bendrauti (suteikti malonumą, išbučiuoti), kurie yra visiškai neadekvatūs pokalbio tarp vadovo ir pavaldinio – asmenų, kurių nesieja asmeninis ryšys. Taip pat nukentėjusiajai nepalankių intymaus pobūdžio situacijų sudarymu, leidžiančių akivaizdžiai suprasti kaltininko lūkesčius ir ketinimus. Šiuo nagrinėjamu atveju toks kaltinamojo elgesys buvo nepageidaujamas, užgaulus, o šis veiksmų tikslas – seksualinio bendravimo siekimas. Byloje yra pakankamai įrodymų, kad kaltinamasis A. M. savo vulgariais veiksmais, intymaus pobūdžio klausimais, pasiūlymais bei užuominomis intymiems santykiams, neabejotinai siekė lytinio bendravimo, ir tokie kaltinamojo veiksmai neabejotinai pripažintini seksualiniu priekabiavimu (Plungės apylinkės teismo Palangos rūmų 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1-369-995/2019). Taigi, toks praktikos nenuoseklumas gali būti viena iš priežasčių Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio netaikymui ir prastam visuomenės narių normos supratimui ir įsisavinimui. Akivaizdu, kad veikos vertinimui didelę įtaką turi ją vertinantis subjektas, *inter alia* ir pačios aukos skirtingai vertina seksualinį priekabiavimą.

2.2 Seksualinio priekabiavimo atribojimas nuo privertimo lytiškai santykiuoti

Tiek seksualinio priekabiavimo, tiek privertimo lytiškai santykiuoti nusikalstamos veikos yra įtvirtintos tame pačiame Baudžiamojo kodekso skyriuje, kas reiškia, kad įstatymo ginama vertybė yra asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir kaltininkui kyla baudžiamoji atsakomybė už amoralų siekį patenkinti savo seksualinę aistrą. Inkriminuojant vieną iš nusikalstamų veikų gali kilti kvalifikavimo problemų, nes abiejų veikų dispozicijose numatyta, kad kaltinamasis savo veiksmus gali nukreipti prieš asmenį, kuris yra nuo jo priklausomas. Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kuomet darbo santykiuose darbdavys savo pavaldiniui gali pateikti intymaus pobūdžio pasiūlymus, kurių turinys gali būti panašus į seksualinio priekabiavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti sudėtis. Dėl šios priežasties, siekiant atriboti šias dvi baudžiamajame įstatyme įtvirtintas normas, būtina nustatyti nusikalstamos veikos baigtumo momentą ir pasireiškusios prievartos pobūdį.

Pirmiausia, šiose nusikalstamosiose veikose skirtingai pasireiškia psichinės prievartos panaudojimas ir jos intensyvumas. Privertimui lytiškai santykiuoti yra būdingas aktyvesnis ir aiškesnis prievartos panaudojimas. Privertimo lytiškai santykiuoti atveju prievarta gali pasireikšti skirtingais būdais. Visų pirma, gali būti grasinama panaudoti smurtą ateityje prieš šios nusikalstamos veikos auką ar aukos artimuosius giminaičius, psichinė prievarta gali pasireikšti grasinimu sunaikinti, sugadinti turtą tuoj pat arba ateityje, grasinimu padaryti kitokią žalą, pažeisti nukentėjusiojo ar jo artimo asmens interesus, dažnai praktikoje pasitaikantis atvejis- grasinimas atskleisti kompromituojančią ar kitokią nepageidaujamą informaciją ar kitaip pakenkti asmens garbei ir orumui. Tokiomis priemonėmis siekiama įbauginti asmenį ir palaužti kito asmens valią, kad jis vienaip ar kitaip seksualiai patenkintų grasintoją. Seksualinio priekabiavimo atveju bauginantis (ir valios palaužimo) momentas nėra toks akivaizdus- priekabiautojo veiksmai aukai yra labiau nemalonūs, nepriimtini negu bauginantys (Milinis et al., 2013, p. 179). Taigi, seksualinio priekabiavimo atveju kaltininkas vulgariais veiksmais nori atkreipti aukos dėmesį siekdamas seksualinio bendravimo ar seksualinio pasitenkinimo, kai tuo tarpu privertimo lytiškai santykiuoti atveju yra grasinama panaudoti smurtą, kitokią psichinę prievartą arba yra pasinaudojama asmens priklausomumu lytiniam santykiavimui ar kitokiam lytinės aistros tenkinimui. Lytiniu santykiavimu suprantamas natūralus (vaginalinis) lytinis aktas tarp moters ir vyro, kitokiu lytinės aistros tenkinimu laikomas oralinis, analinis aktas, įvairūs fizinio sąlyčio ar kitokie veiksmai, arba, pavyzdžiui,

nukentėjusiojo masturbacija, apsinuoginimas ir panašiai, sukeltys kaltininko seksualinį pasitenkinimą.

Antrasis atbajimo kriterijus yra veikos baigtumo momentas. Inkriminuojant Baudžiamojo kodekso 151 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą reikia nustatyti, jog buvo palaužta nukentėjusiojo valia ir nukentėjusysis sutiko su kaltininko reikalavimais, t.y. asmuo buvo priverstas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu. Tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispozicijoje numatyta, jog atitinkami veiksmai yra atliekami siekiant seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo. Taigi inkriminuojant seksualinį priekabiavimą nėra būtina nustatyti, kad kaltininkas pasiekė seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo tikslo. Veika yra formali ir baudžiamoji atsakomybė kylą už patį veiksą, o ne jo rezultată, kai tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 151 straipsnyje įtvirtinta veika yra materiali ir laikoma baigta nuo padarinių atsiradimo. Taigi, seksualinis priekabiavimas seksualinių santykių ar kitokių seksualinės aistros pasitenkinimo būdų kaip nusikalstamos veikos padarinių neapima, o yra kriminalizuojamas tokių santykių siekimas.

Panevėžio apygardos teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutartimi L. Z. nuteistas už tai, kad būdamas J. M. teatro direktoriumi ir spektaklio režisieriumi, pasinaudodamas nukentėjusiosios E. R., kaip šio teatro aktorės tarnybiniu priklausomumu bei panaudodamas psichinę prievartą, tai yra grasindamas padaryti taip, jog nukentėjusioji ateityje negalėtų įsidarbinti kituose teatruose ir negalėtų tęsti aktorės karjeros, reikalavo, jog nukentėjusioji su juo turėtų lytinius santykius, be to, sugriebęs nukentėjusiajai už galvos, spausdamas pirštais jos veidą, prievarta bučiavo nukentėjusiąją bei kišo liežuvį jai į burną, tokiu būdu pasikėsino priversti nukentėjusiąją E. R. lytiškai santykiauti, tačiau savo nusikalstamų veiksų nebaigė dėl priešasčių nepriklausančių nuo jo valios, nes nukentėjusioji atsisakė lytiškai santykiauti, paviešino jos atžvilgiu atliekamus veiksmus bei kreipėsi į policiją. L. Z. pripažintas kaltu pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22 straipsnio 1 dalį ir 151 straipsnio 1 dalį ir nuteistas areštu 44 paroms, bausmę atliekant areštinėje poilsio dienomis. Tačiau nutartyje nurodoma, kad pradinėje tyrimo stadijoje L. Z. veika ikiteisminio tyrimo institucijų vertinimu buvo kvalifikuota kaip seksualinis priekabiavimas (Panevėžio apygardos teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-178-350/2018). Iš to matyti, kad praktikoje gali kilti sunkumų atbajant būtent pasikėsinimą priversti lytiškai santykiauti ir seksualinį priekabiavimą, kai yra įgyvendinama tik viena Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio objektyviosios pusės

dalis- tai prievartos, aukos valiai palaužti, panaudojimas. Siekiant teisingo veikos įvertinimo inkriminuojant privertimą lytiškai santykiuoti, svarbu nustatyti ryškesnį grasinimo ar psichinės prievartos panaudojimo elementą. Seksualinio priekabiavimo tikslas yra seksualinio bendravimo siekis, tuo tarpu privertimo lytiškai santykiuoti norma akcentuoja lytinės aistros tenkinimą.

Inter alia, būtina paminėti, jog 2022 m. lapkričio 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė pateikė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 151 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, kuris sukėlė aršias diskusijas visuomenėje. Šiame Įstatymo projekte siūloma šio straipsnio dispoziciją išdėstyti taip: Tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą, pasinaudodamas asmens priklausomumu arba nesant kito žmogaus aiškiai išreikšto laisvanoriško sutikimo, privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu. Šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodyta, jog Įstatymo projektu siūloma papildyti Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio 1 dalį, numatant, kad privertimas lytiškai santykiuoti, be jau išvardintų nusikalstamos veikos požymių, yra ir tuomet, kai lytiškai santykiaujama ar kitaip tenkinama lytinė aistra be aiškiai išreikšto laisvanoriško žmogaus sutikimo arba verčiama jį tokius veiksmus atlikti su kitu asmeniu. Aiškiai išreikštas sutikimas suprantamas kaip laisvanoriško pasirinkimo dalyvauti lytiniuose santykiuose ar kitokio pobūdžio seksualiniuose veiksmuose išraiška žodžiu arba išoriškai pastebimu, nedviprasmišku elgesiu, kuris yra akivaizdus pagal konkrečią situaciją ir kontekstą. (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2022). Tačiau šis įstatymo projektas nebuvo priimtas.

Taigi, esminis skirtumas leidžiantis atriboti baudžiamosios atsakomybės taikymą už seksualinį priekabiavimą ir privertimą lytiškai santykiuoti yra psichinės prievartos ar grasinimo elemento panaudojimo intensyvumas. Seksualinis priekabiavimas aukai labiau kelia nemalonius, nepageidautinus pojūčius, tuo tarpu privertimui lytiškai santykiuoti labiau būdingas bauginimo elementas, palaužiantis nukentėjusiojo valią seksualinio apsisprendimo kontekste. Be kita ko, inkriminuojant šias veikas svarbus ir veikos baigtumo momentas- seksualinio priekabiavimo atveju seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo tikslas nebūtinai turi būti pasiektas, kaip tuo tarpu privertimas lytiškai santykiuoti laikomas baigtu nuo to momento kai buvo palaužta aukos valia ir taip buvo priversta lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti kaltininko ar kito asmens lytinę aistrą.

2.3 Seksualinio priekabiavimo atribojimas nuo jaunesnio negu 16 metų asmens viliojimo

Jaunesnio negu 16 metų asmens viliojimas buvo kriminalizuotas ir ši veika įtraukta į Baudžiamąjį kodeksą 2014 m. kovo 25 d.. Kodeksas buvo papildytas šiuo straipsniu siekiant įgyvendinti 2011 m. gruodžio 13 d. įsigaliojusią Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija. Be to, vaikai – viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių. Prieš juos padarytos seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos bei veikos, susijusios su vaikų pornografija ir prostitucija, kenkia vaiko vystymuisi, fizinei bei psichinei sveikatai, ir gali būti rimta priežastimi, lemiančia laikiną ar nuolatinę vaiko socialinę atskirtį. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad tuo metu buvo fiksuotas didėjantis seksualinių nusikalstamų veikų prieš vaikus skaičius, pavyzdžiui, tiek 2007 m., tiek 2008 m., buvo pradėta po 63 ikiteisminius tyrimus dėl mažamečių tvirkinimo (Baudžiamojo kodekso 153 straipsnis). Tuo tarpu, 2009 m. pradėti 75 ikiteisminiai tyrimai dėl Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio, 2010 m. – net 128, o 2011 m. – 127. Pažymėtina, kad be mažamečio tvirkinimo taip pat paplitusios kitos seksualinės nusikalstamos veikos, padaromos tiek mažamečiui, tiek nepilnamečiui, pavyzdžiui, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, taip pat veikos, susijusios su vaikų pornografija ir prostitucija (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2012). Todėl, siekiant sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų prieš vaikus, buvo inicijuotas šis Baudžiamojo kodekso papildymas.

Praktikoje ikiteisminis tyrimas dėl šios nusikalstamos veikos pradedamas gana retai. Informatikos ir ryšių departamento pateikiamais duomenimis 2019- 2024 metais buvo registruota 16 nusikalstamų veikų, tame tarpe 7 ikiteisminiai tyrimai buvo nutraukti Baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio pagrindais. Po šios veikos kriminalizavimo teismų praktika šio nusikaltimo atžvilgiu yra negausi. Atsižvelgiant į tai, vis dar yra sunku vertinti šios normos praktinę veikimo pusę ir kai kurias vertinamąsias sąvokas. Siekiant atriboti šią veiką nuo seksualinio priekabiavimo pastebima, kad šių nusikalstamų veikų subjektyviosios pusės yra panašios. Abi veikos yra padaromos tiesiogine tyčia- suvokiant nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir norint taip veikti. Darant šias nusikalstamas veikas siekiamas tikslas taip pat gali pasirodyti panašus, tačiau seksualinio priekabiavimo atveju jis suprantamas plačiau. Seksualinis priekabiavimas inkriminuojamas tais atvejais, kai vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis siekiama lytinio bendravimo bet kuria forma, tiek tada, kai pats priekabiavimo faktas teikia seksualinį

malonumą kaltininkui (Abramavičius et al., 2009, p. 193). Tuo tarpu jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimo atveju yra svarbu nustatyti, jog asmuo, pasiūlęs jaunesniam negu 16 metų asmeniui susitikti, turi turėti specialų tikslą – siekti lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su vaiku arba išnaudoti vaiką pornografinėi produkcijai gaminti (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2012). Baudžiamojoje teisėje lytinis santykiavimas suprantamas kaip lytinės aistros tenkinimas natūraliu būdu (t.y. vaginalinis lytinis aktas tarp vyro ir moters), lytinės aistros tenkinimas apima skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmus, kai lytinė aistra tenkinama kitaip nei natūraliu būdu (t.y. oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdais) (Abramavičius et al., 2009, p. 179, 185). Taigi, kad kultų baudžiamoji atsakomybė už veiką numatytą Baudžiamojo kodekso 152² straipsnyje nepakanka, kad pats bendravimo, viliojimo faktas teiktų seksualinį malonumą kaltininkui.

Nors abiejų veikų sudėtys yra formaliosios ir padarinių atsiradimas nėra būtinas, kad kultų baudžiamoji atsakomybė. Baudžiamojo kodekso 152² straipsnio dispozicijoje, siekiant, kad nebūtų situacijos, jog už vienkartinį pokalbio užmezgimą internete, kyla baudžiamoji atsakomybė, įtvirtinta tai, kad pilnametis asmuo ne tik pasiūlo vaikui susitikti, bet po tokio pasiūlymo ir toliau imasi konkrečių veiksmų, kad toks susitikimas įvyktų. Tokiais veiksmais gali būti pripažįstami vaiko kalbinimas, priminimas apie pokalbį, pažadų davimas, nurodymas konkrečių susitikimo vietų ir pan. (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2012). Kai tuo tarpu seksualinio priekabiavimo metu seksualinio pobūdžio veiksmai, pasiūlymai ir užuominos tampa seksualiniu priekabiavimu, Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio prasme, kai toks kaltininko elgesys yra ne vienkartinis, o trunka tam tikrą laiką (yra pasikartojantis arba sistemingas) ir kai į tokį kaltininko poelgį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai. Būtent nepageidautinų vulgarių ar panašiai seksualinio pobūdžio veiksmų, pasiūlymų ar užuominų pakartotinumai leidžia spręsti apie tokių veiksmų intensyvumą, sistemiškumą ir tokią veiką vertinti kaip pavojingą baudžiamosios teisės prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. *nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020*). Inter alia, pritariant dr. Pauliaus Veršekio išreikštai pozicijai, jog seksualinio priekabiavimo objektą yra tikslinga susiaurinti, paliekant sudėtyje vien seksualinio apsisprendimo laisvę, šiuo atveju Baudžiamojo kodekso 152² straipsnio saugoma vertybė be kita ko yra ir seksualinis asmens neliečiamumas. Pastaroji vertybė yra suprantama, kaip mažamečio (asmens jaunesnio nei 14 metų) saugumas nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti jo normaliam psichiniam ir fiziniam vystymuisi. Seksualinio priekabiavimo atveju auka gali

būti tik asmuo sulaukęs 14 metų, kai tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 152² straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo auka gali tapti ir mažametis asmuo. Taip pat svarbu paminėti, kad atnaujintą šiuos nusikaltimus ir norint inkriminuoti Baudžiamojo kodekso 152² straipsnyje įtvirtintą nusikalstamą veiką nereikia įrodyti asmens priklausomumo fakto, kas seksualinio priekabiavimo atveju yra būtina.

Ir be visa to svarbu paminėti, jog vienas iš skirtumų, įtvirtintas šių nusikalstamų veikų sudėtyse, yra subjektas. Seksualinio priekabiavimo atveju baudžiamoji atsakomybė, remiantis Baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 1 d., kyla (ribotai) pakaltinamam fiziniam asmeniui, kuriam iki baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję 16 metų. Kai tuo tarpu, lingvistiškai vertinant Baudžiamojo kodekso 152² straipsnio dispoziciją, matyti, kad baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 152² straipsnyje, kyla (ribotai) pakaltinamam fiziniam asmeniui, kuris iki nusikaltimo padarymo buvo sulaukęs pilnametystės (18 metų) ir be to pagal šio straipsnio 2 dalį- baudžiamoji atsakomybė numatyta ir juridiniams asmenims.

2023 m. birželio 28 d. nuosprendyje Lietuvos apeliacinis teismas nustatė, jog E. S. buvo kaltinamas tuo, kad viliojo jaunesnį negu šešiolikos metų asmenį tokiomis aplinkybėmis: jis turėdamas tikslą vilioti nepilnametį asmenį, elektroninėje erdvėje, internetiniame socialiniame tinkle www.snapchat.com, tikslingai ieškodamas pažinčių su nepilnametėmis mergaitėmis, panaudodamas savo anketą susipažino su nepilnamete nukentėjusiaja ir reikalavo iš pastarosios persiųsti jam į www.snapchat.com paskyrą, jos nuogo kūno nuotraukų. Nukentėjusiajai jį savo paskyroje užblokavus, toliau tęsdamas savo nusikalstamą veiką internetiniame socialiniame tinkle www.snapchat.com parašė nepilnametei iš kitos savo paskyros, rašydamas pastarajai, kad „niekas manęs nepagaus, o tau gedos bus dxja blogiau nei tas isprievartavimas bus arba buk gera daryk ka sakau kartais atsiusi fotkiu gal kada paciulpsi man ir nieko nenutiks“ (*tekstas nekoreguotas*), tokiu būdu E. S. viliojo nepilnametę su juo susitikti, siekdamas tenkinti lytinę aistrą oraliu būdu, ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų, tai yra prašė atsiųsti jos namų adresą. Tačiau, Teismas nesutiko, kad tokie kaltinamojo veiksmai galėtų būti laikomi konkrečiais siekiant susitikimo su nepilnamečiu asmeniu. Teismas konstatavo, kad Bylos duomenimis nustatyta, kad E. S. bendravimas programėlėje „Snapchat“ vyko vienos dienos laikotarpiu, ne ilgiau nei dvi valandas. E. S. rašė nukentėjusiajai seksualinio pobūdžio žinutes, siuntė pornografinio turinio nuotraukas ir vaizdo įrašus, nukentėjusiajai pasakius, jog ji jau yra turėjusi oralinį seksą, klausė, gal ji ir jam padarytų oralinį, nukentėjusiajai nesutikus ir

užblokavus E. S. paskyrą, šis susikūrė kitą paskyrą, iš kurios atsiuntė jau grasinančio pobūdžio žinutę, kad padarys ją „kekštyte“, internete paviešins jos jam siųstas nuotraukas, o nukentėjusiajai užblokavus ir antrąją E. S. paskyrą, E. S. viliojimo veiksmai baigėsi, byloje nėra jokių faktinių duomenų, kad po antrosios paskyros užblokavimo E. S. kokiais nors būdais būtų ieškojęs kontaktų su nukentėjusiaja. Be to, nei baudžiamasis įstatymas, nei teismų praktika tiksliai neapibrėžia ir nedetalizuoja veiksmų, kuriuos viliojančiam asmeniui atlikus, kyla baudžiamoji atsakomybė pagal BK 152¹ straipsnio 1 dalį, konkretumo kriterijaus. Teisėjų kolegijos vertinimu, priešingai nei apeliaciniame skunde nurodo prokuroras, antros paskyros susikūrimas ir iš jos parašymas iš esmės tik vienos žinutės apie tai, kad nukentėjusioji kartais atsiųstų kokią savo nuotrauką, o gal kokį kartą ir atliktų oralinį seksą, po pirmojo E. S. susikurtos paskyros programėlėje „Snapchat“ užblokavimo, nelaikytini konkrečiais veiksmais, kurių E. S. ėmėsi, kad susitikimas su auka įvyktų BK 152¹ straipsnio 1 dalies prasme (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje IA-206-478/2023). Taigi, iš dabar esančios teismų praktiko taip ir liko neaišku, kokie kaltinamojo veiksmai turėtų būti laikomi konkrečiais Baudžiamojo kodekso 152¹ straipsnio kontekste.

Taigi, siekiant atriboti seksualinį priekabiavimą ir jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimą esminiu skirtumu būtų galima išskirti šių veikų darymo tikslą. Seksualinio priekabiavimo tikslas yra suprantamas plačiau. Priekabiuotojas savo veiksmais gali siekti seksualinio bendravimo bet kuria forma, tiek pats bendravimas gali teikti malonumą kaltininkui. Tuo tarpu jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimo atveju yra pažeidžiama mažamečio ar nepilnamečio asmens iki 16 metų seksualinio neliečiamumo teisė. Ši įstatymo saugoma vertybė gali būti pažeidžiama siekiant dispozicijoje numatytų alternatyvių tikslų: lytinio santykiavimo, kitaip tenkinamos lytinės aistros, aukos išnaudojimo pornografinėi produkcijai.

2.4 Seksualinio priekabiavimo atbigoimas nuo jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimo

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse tvirkinimo veiksmų atlikimas nebuvo naujai kriminalizuota veika. Baudžiamoji atsakomybė, už tvirkinamuosius veiksmus jaunesnio kaip 16 metų amžiaus asmens atžvilgiu, buvo numatyta ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse. Tačiau, šią veiką perkeliant į naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, normos dispozicijoje buvo numatyta, jog baudžiamoji atsakomybė kyla asmeniui, kuris atliko mažamečio asmens tvirkinimo veiksmus, t.y asmens jaunesnio negu 14 metų. Tik nuo 2014 m. kovo 25 d. buvo atlikti Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimai ir nusikaltimu iki dabar yra laikomas jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimas. Paminėtina, jog iki to laiko buvo keičiama šios normos sankcija. Nuo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo iki 2010 m. liepos 20 d. padarius šį nusikaltimą galėjo būti skiriama bauda arba laisvės apribojimas, arba areštas, arba laivės atėmimas iki 2 metų, o nuo 2010 m. liepos 20 d. yra nustatytos šios galimos bausmės: laisvės apribojimas arba areštas, arba laisvės atėmimas iki 5 metų. Nors šios normos dispozicija buvo pakeista, tačiau pati objektyvioji pusė nepakito, pasikeitė tik nukentėjusiojo samprata, todėl rašant šį darbą vis dar išlieka aktuali teismų praktika įsitvirtinusi iki 2014 m. kovo 25 d.

Teismų praktikoje ši nusikalstama veika aptinkama gana dažnai, tačiau iki šiol kvalifikuojant veikas susiduriama su problemomis siekiant atskirti seksualinio priekabiavimo ir jaunesnio negu 16 metų asmens tvirkinimo normas. Tvirkinimo veiksmai dažnu atveju gali pasirodyti panašūs į seksualinį priekabiavimą. Tvirkinamieji veiksmai paprastai pasireiškia demonstruojant mažamečiui (nepilnamečiui) lytinius organus, jį nurengiant, glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą mažamečio akivaizdoje ir pan. Tvirkinamieji veiksmai yra nesusiję su intervencija į lytinius organus ir lytinės aistros tenkinimu su tuo žmogumi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-649/2012). Atliekant teismų praktikos analizę matyti, jog asmenys buvo pripažinti kaltais pagal Baudžiamojo kodekso 153 straipsnį, nes rankomis per drabužius lieté ir glostė mažametės krūtis, šlaunis, lytinius organus, gnybčiojo į sėdmenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2013), kišdamas savo rankas nepilnametei mergaitei po rūbais, rankomis trindamas ir glostydamas lieté nukentėjusiosios juosmenį, pilvą, sėdmenis, lytinius organus (Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2018 m. birželio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-697/2018), kaltininkas specialiai įjungė televizijos kanalą, kuriame tuo metu buvo demonstruojamos seksualinio (pornografinio ir erotinio) turinio laidos, kaltininkas pasakojo mažamečiui amoralius pasakojimus apie seksualinio potraukio tenkinimą (intelektinis tvirkinimas). Sistemingai, ne kartą lietė mažametę sakydamas jai, kad myli ją kaip moterį, kad nori ją vesti ir su ja gyventi, glostė jos ranką (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-211/2016). Iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių galima matyti, kad kai kurie atliekami veiksmai gali atitikti ir tvirkinimo, ir vulgarius ar panašius veiksmus, ypač kyla sunkumų atibojant intelektinį tvirkinimą nuo seksualinio priekabiavimo veiksmų. Baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintas baigtinis tvirkinamųjų veiksmų sąrašas, tokio sąrašo nėra suformulavusi ir teismų praktika. Ar kaltininko veiksmai laikytini tvirkinamaisiais BK 153 straipsnio prasme, sprendžiama pagal konkrečias bylose nustatytas aplinkybes. Kiekvienas pakaltinamas ir sulaukęs amžiaus, nuo kurio gali būti traukiama baudžiamojon atsakomybėn, asmuo gali suvokti tokių veiksmų neatitikimą baudžiamajam įstatymui, o apsisprendimas atlikti tokius veiksmus leidžia daryti išvadą, kad yra veikiama tiesiogine tyčia (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-13-478/2024). Todėl, siekiant atriboti veikas įtvirtintas Baudžiamojo kodekso 152 ir 153 straipsniuose, būtina atkreipti dėmesį į kelis šių nusikalstamų veikų sudėčių aspektus.

Abiejų nusikalstamų veikų sudėtys yra formalios. Jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimas yra laikomas baigtu atlikus tvirkinimo veiksmus nepriklausomai nuo jų poveikio nusikalstamos veikos aukai. Tai, kad šio nusikaltimo auka jau yra tvirkinta ar lytiškai santykiavusi, veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Tvirkinimo veiksmai, kaip ir seksualinis priekabiavimas yra padaromi tik tiesiogine tyčia. Už šias nusikalstamas veikas atsako (ribotai) pakaltinami fiziniai asmenys, sulaukę 16 metų (Abramavičius et al., 2009, p. 194).

Seksualinio priekabiavimo atveju įstatymo ginama vertybė yra seksualinio apsisprendimo laisvė ir nukentėjusiuoju gali būti asmuo nuo 14 metų. Tvirkinimo norma saugo jaunesnio nei 16 metų asmens seksualinį neliečiamumą ir šio nusikaltimo auka gali tapti mažametis iki 14 metų ar nepilnametis iki 16 metų. Taip pat paminėtina, kad inkriminuojant Baudžiamojo kodekso 153 straipsnį nereikia įrodinėti aukos priklausomumo nuo kaltininko. Antrasis svarbus skiriamasis požymis yra tai, jog

seksualinio priekabiavimo metu kaltininkas atlikdamas vulgarius ar panašius veiksmus, pateikdamas seksualinio pobūdžio pasiūlymus ar užuominas siekia seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo. Tuo tarpu tvirkinimo veiksmai reiškia veiksmus, galinčius sukelti jaunesnio nei šešiolikos metų asmens lytinį susijaudinimą, per ankstyvą susidomėjimą lytinėmis funkcijomis, nesveiką, iškreiptą santykių tarp lyčių įsivaizdavimą ir sutrikdyti jaunesnio nei šešiolikos metų asmens fizinį bei psichologinį vystymąsi (Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-91-491/2016). Iš teismų praktikos matyti, kad kvalifikuojant nusikalstamą veiką didelės reikšmės turi aukos amžius, o ne pati objektyvioji veikos pusė. 2017 m. gruodžio 05 d. Kauno apygardos teismo nutartimi buvo paliktas galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendis, kuriuo apeliantas buvo pripažintas kaltu pagal Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalį ir 153 straipsnio 1 d. Teismas konstatavo 3 jaunesnio nei 16 metų amžiaus asmens tvirkinimo epizodus ir 1 seksualinio priekabiavimo epizodą. Iš esmės visais keturiais atvejais objektyvioji nusikalstamos veikos pusė pasireiškė tapačiais veiksmais, t.y. tėvas, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, lietė nepilnametės dukters krūtinę, lytinius organus. Tokie veiksmai iki aukai sueinant 16 metų buvo kvalifikuoti kaip jaunesnio nei 16 metų amžiaus asmens tvirkinimas, o nukentėjusiajai suejus 16 metų buvo inkriminuotas seksualinis priekabiavimas prie priklausomo asmens (Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-699-498). Toks teismų praktikos formavimas kelia abejonių ar aukos amžius gali būti nulemiantis požymis veiką pripažinti apysunkiū nusikaltimu, t.y. tvirkinimu, ar baudžiamuoju nusižengimu, t.y. seksualiniu priekabiavimu. Autoriaus nuomone, teismų praktikoje turėtų būti aiškiau išskirta, kokie veiksmai turėtų būti laikomi pavojingesniais ir pripažįstami tvirkinamaisiais.

Taigi, tiek iš teorijos, tiek iš teismų praktikos matyti, kad veiksmai, kuriais gali pasireikšti asmens tvirkinimas ar seksualinis priekabiavimas, dažnu atveju gali būti tapatūs. Ypatingai sunkumų kyla atribojant intelektualinį tvirkinimą ir seksualinį priekabiavimą. Tačiau tokiu atveju svarbu atsižvelgti į veikslių seksualinį pobūdį, intensyvumą, tų veikslių atlikimo tikslą ir aukos amžių. Tvirkinimo veiksmai labiau pasireiškia tiesioginiu kontaktu su aukos kūnu, lytiniais organais, tuo tarpu seksualinis priekabiavimas, atliekamas aktyviais veiksmais, pasižymi prisilietimais, paglostymais, pliaukštelėjimais, nekontaktuojant tiesiogiai su aukos kūnu. Matyti, kad seksualinio priekabiavimo veiksmai pasižymi mažesniu pavojingumu ir intensyvumu. Jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimu yra pažeidžiama asmens seksualinio neliečiamumo teisė, tokie veiksmai sukelia nepilnamečio iki 16 metų asmens lytinį susijaudinimą, per ankstyvą susidomėjimą

lytinėmis funkcijomis ir iškreiptą santykių tarp lyčių įsivaizdavimą, bei sutrikdo aukos fizinį bei psichologinį vystymąsi. Seksualinio priekabiavimo veiksmai dažniau aukai sukelia nepageidautinus, nemalonus, įžeidžiančius jausmus, ko pasekoje yra sukuriama priešiška, bauginanti, žeminanti aplinka. Tai, kad abi veikos gali pasireikšti tapačiais veiksmais patvirtina ir teismų praktika, kurioje galima matyti situacijų, kuomet už tapačius veiksmus veika kvalifikuojama skirtingai, atsižvelgiant į aukos amžių.

3. Seksualinio priekabiavimo sampratos plėtojimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Lietuvos Respublikos Seimas 2017 m. gegužės 2 d. priėmė nutarimą, kurio pagrindu buvo nutarta pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seime Lietuvos Respublikos Seimo nariui Kęstučiui Pūkui ir kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą prašant išvados, ar Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko konkretūs veiksmai, nurodyti Lietuvos Respublikos Seimo specialiosios tyrimo komisijos pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Kęstučiui Pūkui pagrįstumui iširti ir išvada dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti išvadoje, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Nutarimas dėl apkaltos Lietuvos Respublikos..., 2017). Specialiosios tyrimo komisijos dėl apkaltos Seimo nariui Kęstučiui Pūkui išvadoje buvo konstatuota, jog komisija, atsižvelgdama į nustatytas aplinkybes bei nurodytus argumentus, mano, kad Seimo nario Kęstučio Pūko padėjėjo-sekretoriaus pareigas einančių asmenų darbo metu bei pokalbių dėl Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus darbo vietos metu veiksmais, žodžiais, neverbaline kūno kalba buvo žeminamas kandidačių orumas, jos akivaizdžiai buvo diskriminuojamos dėl jų socialinės padėties, taip pat savo neetišku elgesiu Seimo narys K. Pūkas diskreditavo valstybės ir Seimo autoritetą, todėl K. Pūko veiksmai vertintini kaip Seimo nario priesaikos, kuria Seimo narys įsipareigojo gerbti ir vykdyti Konstituciją bei įstatymus, sulaužymas bei atitinkamai kaip šiurkštus Konstitucijos pažeidimas. Specialiosios tyrimo komisijos išvadoje pažymėta, kad Seimo narys K. Pūkas savo veiksmais galėjo pažeisti Konstitucijos 21 straipsnį, kuriame užtikrinta žmogaus orumo apsauga ir gynyba, 29 straipsnį, kuriame įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas, 22, 28 straipsnius, kuriais garantuojamas privataus gyvenimo neliečiamumas ir draudžiama varžyti asmens teises ir laisves (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2017 m. gruodžio 19 d. priėmė išvadą dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veikslių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Teismui šioje konstitucinės justicijos byloje išsamiai atskleidė konstitucinė apkaltos proceso doktriną, bei vertino Seimo nario veikslių atitiktį Konstitucijai. Tačiau šio darbo apimtyje bus gilinamasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Išvadoje pateiktus svarbius argumentus plėtojant (seksualinio) priekabiavimo sampratą.

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pabrėžtina, kad viena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo (kartu ir žmogaus orumo žeminimo) formų yra priekabiavimas, kuris suprantamas kaip užgaulus, nepriimtinas ar nepageidaujamas elgesys, kai dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, taip pat dėl kitų požymių, kaip antai neįgalumo, amžiaus, lytinės orientacijos, siekiama pažeminti ar yra žeminamas asmens orumas ir kuriama jam priešiška, jį bauginanti, žeminanti ar žeidžianti aplinka. Pažymėtina, kad priekabiavimu neišvengiamai yra kėsinamasi ir į fizinį ar psichinį asmens neliečiamumą, *inter alia* sutrikdoma žmogaus fizinė, psichinė ir dvasinė būseną, suvaržoma jo fizinio aktyvumo, intelektinės ir kūrybinės laisvės, taigi ir laisvos asmenybės, raiška, gali būti pasunkinami santykiai su kitais asmenimis. Priekabiavimas gali sukelti ilgalaikes ar net nuolatinės pasekmes, neigiamai veikiančias asmens privatų ir socialinį gyvenimą. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad priekabiavimu yra pažeidžiamos žmogaus teisės į orumo apsaugą, asmens ir privataus gyvenimo neliečiamumą, taip pat teisė nebūti diskriminuojamam, saugomos pagal Konstitucijos 21 straipsnio 1, 2, 3 dalis, 22 straipsnio 1, 4 dalis, 29 straipsnį. Orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė. Kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinį orumą. Orumas būdingas kiekvienam žmogui – nesvarbu, kaip jis pats save ar kiti žmonės jį vertina. Šiame kontekste pažymėtina, kad žmogaus, kaip laisvos asmenybės, orumas neatskiriamas nuo jo asmens neliečiamumo, kurio turinį sudaro fizinis ir psichinis neliečiamumas. Asmens neliečiamumas yra būtina jo fizinio aktyvumo, intelektinės ir kūrybinės laisvės, taigi ir laisvos asmenybės raiškos, prielaida. Kėsinant į asmens neliečiamumą sutrikdoma jo fizinė, psichinė ir dvasinė būseną, taigi pažeidžiamas ir žmogaus orumas kaip ypatinga konstitucinė vertybė. Kėsinant į asmens neliečiamumą – jo fizinę ar psichinę neliečiamybę, kartu savavališkai ir neteisėtai kišamasi į jo privatų gyvenimą, taigi kėsinamasi ir į jo garbę ir orumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada). Taigi iš to matyti, kad kėsinant į vieną iš saugomų vertybių neišvengiamai pažeidžiamos ir kitos konstitucinės vertybės. Priekabiavimo atveju neišvengiamai yra pažeidžiamas asmens fizinis ir (ar) psichinis neliečiamumas, iš ko seka ir kėsinimasis į asmens prigimtinį orumą, o be visa to pažeidžiant šias konstitucines vertybes yra nepagrįstai kišamasi ir į asmens privatų gyvenimą. Lietuvos Respublikos Konstitucija užtikrina, kad įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą. Atkreiptinas dėmesys, jog analizuojamoje konstitucinės justicijos byloje buvo pateikta atskiroji nuomonė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio

Teismo teisėjos Danutės Jočienės atskirojoje nuomonėje nesutinkama su Teismo bandymu rasti sąsajas tarp įvairių Konstitucijoje ginamų žmogaus teisių. Teisėjos nuomone toks bandymas susieti atskiras konstitucines žmogaus teises gali sukelti tam tikrų neaiškumų ar net sumenkinti tam tikros savarankiškos konstitucinės teisės teikiamą apsaugą. Visų pirma, atskirojoje nuomonėje nesutinkama su teiginiu, kad asmens fizinis ir psichinis neliečiamumas sudaro asmens neliečiamumo turinį ir yra apimamas asmens teisės į privatumą. Konstitucinio teismo teisėjos Danutės Jočienės supratimu, Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į neliečiamumą yra savarankiška konstitucinė teisė, kuri negali būti apimta jokios kitos teisės. Be jokios abejonės, ir ši konstitucinė teisė, kaip ir visos kitos, turi sąsajų su kitomis konstitucinėmis teisėmis ir jos visos neabejotinai sudaro darnią sistemą, tačiau nepaisant jų tarpusavio sąveikos, jos visos yra savarankiškos konstitucinės teisės. Be kita ko, Konstitucinio Teismo priimtoje išvadoje konstatuojami atskirai savarankiškų konstitucinių vertybių – privataus gyvenimo apsaugos, asmens neliečiamumo, žmogaus orumo ir diskriminacijos draudimo pažeidimai. Konstitucinio Teismo teisėjos nuomone, jei vieną konstitucinę teisę „apimtų“ kita, šiuo atveju, teisė į privataus gyvenimo apsaugą, tai Išvados rezoliucinėje dalyje užtektų konstatuoti vien tik Konstitucijos 22 straipsnio pažeidimą (t.y. žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos..., 2017).

Šioje konstitucinės justicijos byloje yra aktualus priekabiavimas dėl lyties, inter alia seksualinis priekabiavimas, kuris suprantamas kaip nepriimtinas ar nepageidaujamas fiziniiais, verbaliniais ar neverbaliniais veiksmais (*inter alia* prisilietimais, gestais, žodžiu, raštu ar vaizdu) išreikštas elgesys, susijęs su lytimi, kuriuo, be kita ko, siekiama pažeminti arba yra žeminamas žmogaus orumas, siekiama sukurti arba kuriama asmenį, su kuriuo taip elgiamasi, bauginanti, priešiška, žeminanti ar žeidžianti aplinka. Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie seksualinį priekabiavimą, pabrėžė, kad seksualinio priekabiavimo skiriamasis bruožas yra asmeniui, prie kurio priekabaujama, nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys. Seksualinis priekabiavimas yra laikomas viena iš priekabiavimo dėl lyties formų. Šioje konstitucinės justicijos byloje buvo cituojamas Europos Sąjungos tarnautojų teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. priimtas sprendimas Moises Bermejo Garde byloje, kurioje buvo nustatyta, kad nustatant, ar buvo psichologinis priekabiavimas, turi būti tenkinamos dvi sąlygos: pirma, fizinis elgesys, šnekamoji ar rašytinė kalba, gestai turi trukti tam tikrą laikotarpį, kartotis ar būti sistemingi, t. y. psichologinis priekabiavimas turi būti suvokiamas kaip ilgai trunkantis procesas, neatsitiktinis, o tai reiškia, kad veiksmai yra pakartotiniai arba tęstiniai, taip pat tyčiniai; antra, šiuo fiziniu elgesiu, šnekamąja ar

rašytine kalba arba gestais kenkiama asmenybei, asmens orumui ar fizinei arba psichikos sveikatai. Fizinis elgesys, šnekamoji ar rašytinė kalba, gestai ar kiti veiksmai turi būti sąmoningi. Taigi nereikalaujama, kad fizinis elgesys, šnekamoji ar rašytinė kalba, gestai ar kiti veiksmai būtų įvykdyti siekiant pakenkti asmenybei, orumui ar fizinei arba psichikos sveikatai. Psichologinis priekabiavimas gali būti konstatuojamas ir tada, kai priekabiautojas savo veiksmais nesiekia apšmeižti arba pažeminti aukos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada). Toks teisinis požiūris gerokai palengvina įrodinėjimo procesą tokio pobūdžio bylose, nes paprastai priekabiautojai siekia nuslėpti savo veiksmų tikslą.

Pareiškėjo atstovas Seimo kanceliarijos Teisės departamento direktorius Andrius Kabišaitis, per Konstitucinio Teismo posėdį teisiniuose ginčiuose apibendrindamas Seimo nario K. Pūko atliktus neteisėtus veiksmus, nurodė šiuos: Seimo narys K. Pūkas aptarinėjo savo padėjėjų-sekretorių ir užimti šias pareigas pretendavusių asmenų kūno sandarą, formas, žeminamai kalbėjo apie jų mentalinius gebėjimus; žemino jas psichologiškai, sukėlė nesaugumo, nevisavertiškumo jausmus; reikalavo dirbti darbus, teikti paslaugas, nenumatytas Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigybės aprašyme, ir siekė varžyti šių moterų laisvę pasirinkti laisvalaikio leidimo ir gyvenimo būdą; aptarinėjo su trečiaisiais asmenimis asmens sveikatos informaciją, kuri jam tapo prieinama dėl užimamų pareigų; siūlė minėtiems asmenims paslaugas, kurios nėra susijusios su darbo Seime santykiais; siekė savo padėjėju-sekretoriumi įdarbinti tik vienos lyties asmenis – moteris, pasižyminčias tam tikromis fizinėmis savybėmis (išvaizda), ir kt. Konstitucinis Teismas, vertindamas Seimo nario Kęstučio Pūko veiksmų atitiktį Konstitucijai, konstatavo, kad su savo padėjėjomis-sekretorėmis darbe ir pretendavusiais užimti šias pareigas asmenimis per pokalbius dėl darbo bendravo nekorektiškai, nepagarbiai, kalbėdamas nevengė su tiesioginėmis Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigomis nesusijusių intymių, trikdančių, seksualinio pobūdžio, kitų itin asmeninių temų, inter alia susijusių su tų asmenų privačiu gyvenimu, komentavo jų išvaizdą ir fizines savybes, pabrėžė savo išskirtinį, aukštesnį nei darbuotojų ir pretendenčių socialinį statusą, išsakė moteris žeminančius ir menkinančius komentarus. Iš byloje duotų liudytojų parodymų matyti, kad toks Seimo nario K. Pūko elgesys jo padėjėjoms-sekretorėms ir pretendentėms užimti šias pareigas buvo nepageidautinas, nemalonus, jas žeminantis, įžeidžiantis, verčiantis jaustis nejaukiai, keliantis įtampą, stresą ir baimę. Toks elgesys buvo sistemingas, nuolatinis. Priekabiavimu, inter alia priekabiavimu dėl lyties ir seksualiniu priekabiavimu, neišvengiamai yra kėsiniama ir į fizinį ar psichinį asmens neliečiamumą, inter alia sutrikdoma žmogaus

fizinė, psichinė ir dvasinė būseną, suvaržoma jo fizinio aktyvumo, intelektinės ir kūrybinės laisvės, taigi ir laisvos asmenybės, raiška, gali būti pasunkinami santykiai su kitais asmenimis; priekabiavimas gali sukelti ilgalaikes ar net nuolatinės pasekmės, neigiamai veikiančias asmens privatų ir socialinį gyvenimą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada). Teismas atkreipė dėmesį, kad priekabiavimo veiksmai gali pasireikšti fiziniu veiksniu, gestu, žodžiu ar raštu. Seksualinio priekabiavimo atveju tokie veiksmai įgauna seksualinį pobūdį, jie būna vulgarūs, dažnu atveju pasireiškia nepageidautiniais prisilietimais prie tam tikrų kūno vietų, pokalbiais apie lytinius santykius, pornografiją. Tokio elgesio tikslas įprastai būna pažeminti žmogaus orumą, juo taip pat yra kuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar žeidžianti aplinka. Darbo autorius, sutikdamas su Konstitucinio Teismo teisėjos Danutės Jočienės atskirąja nuomone, atkreipia dėmesį, kad Konstitucinis Teismas šioje konstitucinės justicijos byloje neišsamiai atskleidė kai kurių sąvokų turinį. Atskirojoje nuomonėje yra pažymima, kad tiek tarptautinėje teisėje, tiek Europos Sąjungos teisėje priekabiavimas bei seksualinis priekabiavimas yra pateikiami būtent kaip konkreti diskriminacijos rūšis. Paminėtina, kad Europos Sąjungos teisėje ir valstybių narių teisės sistemose sąvokoms priekabiavimas ir seksualinis priekabiavimas yra suteikiamas, vis dėlto, gana skirtingas turinys, tuo tarpu šioje konstitucinės justicijos byloje Kęstučio Pūko veiksmai dažnai vertinami kaip atitinkantys abi sąvokas. Dar daugiau, Teismas Išvadoje įsiveda dar vieną sąvoką- priekabiavimas dėl lyties, kuri lieka ne visiškai aiški, nes tarptautiniuose bei Europos Sąjungos dokumentuose kalbama būtent apie diskriminaciją dėl lyties, kuri apima ir abi minėtas priekabiavimo formas. Beje, minėti dokumentai naudoja ir apibrėžia šias sąvokas kaip atskiras – tiesioginė diskriminacija, netiesioginė diskriminacija, įskaitant diskriminaciją dėl lyties, priekabiavimas ir seksualinis priekabiavimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos..., 2017).

Svarbu išskirti Konstitucinio Teismo išsakytą poziciją, jog siekiant konstatuoti priekabiavimo, tame tarpe ir seksualinio priekabiavimo, faktą nėra būtina, kad asmuo, prie kurio priekabiuojama, aiškiai ir kategoriškai prieštarautų tokiam elgesiui, kai akivaizdu, kad toks elgesys šiam asmeniui buvo nepriimtinas ir objektyviai įžeidžiamas. Vertinant, ar tam tikras elgesys laikytinas priekabiavimu, taip pat ir seksualiniu priekabiavimu, atsižvelgtina į tai, kaip jį suvokė asmuo, prie kurio buvo priekabiuojama, inter alia nebūtina nustatyti asmens, kuris galbūt priekabiavo, siekio pažeminti žmogaus orumą ar sukurti jam priešišką, jį bauginančią, žeminančią ar žeidžiančią aplinką (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada).

Konstitucinis Teismas, šioje byloje, nutarė pripažinti, kad Seimo nario diskriminacinis ir žeminantis žmogaus orumą elgesys, kuris gali būti laikomas priekabiavimu dėl lyties, inter alia seksualiniu priekabiavimu, laikytinas šiurkščiu Konstitucijos, inter alia jos 21 straipsnio 1, 2, 3 dalių, 22 straipsnio 1, 4 dalių, 29 straipsnio nuostatų, pažeidimu, taip pat Seimo nario priesaikos sulaužymu.

Panašios pozicijos laikėsi ir Ispanijos Konstitucinis Teismas dar 1999 m. gruodžio 13 d. priimtame sprendime, kuriame konstatuota, kad seksualinis priekabiavimas visų pirma pasireiškia seksualinio pobūdžio veiksmais (pvz. atsitiktiniais prisilietimais, žodiniais komentarais). Toks elgesys turi būti nepageidaujamas ir nepriimtinas aukai, turi pasižymėti pasikartojimu ir intensyvumu, be kita ko tokiais veiksmais daromas poveikis darbuotojo psichinei sveikatai ir sukuriama priešiška, bauginanti darbo aplinka. Teismas pabrėžė, jog atmetini bendrosios kompetencijos teismų argumentai, kuriais galimai seksualinio priekabiavimo aukai užkraunama pareiga nedelsiant ir nedviprasmiškai reaguoti į tokio pobūdžio veiksmus. Ispanijos Konstitucinio Teismo doktrinoje konstatuota, jog seksualiniu priekabiavimu pažeidžiama žmogaus teisė į privataus gyvenimo gerbimą taip menkinant asmens orumą. Seksualinis priekabiavimas darbo srityje taip pat gali būti konstituciškai susijęs su draudimu diskriminuoti darbo vietoje dėl lyties. Darbuotojų teisė į apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo darbo vietoje yra teisės į privatų gyvenimą dalis, nes ja kėsinamasi į tokią asmeninės sferos dalį kaip seksualumas (lytiškumas), pažeidžiant žmogaus orumą. Tai, žinoma, nepaneigia kitokios seksualinio priekabiavimo, kuris įtvirtintas baudžiamajame įstatyme ir apibrėžiamas kaip nusikaltimas, reikšmės (Ispanijos konstitucinio teismo 1999 m. gruodžio 13 d. sprendimas).

Smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos aktualumą parodo ir 2024 m. kovo 14 d. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, kurioje konstatuota, jog iš Konstitucijoje, be kita ko, jos 21 straipsnyje, įtvirtintos teisės į asmens fizinį ir psichinį neliečiamumą ir orumo apsaugą kyla valstybės priedermė siekti, kad nė vienas asmuo nepatirtų smurto, prievartos, bet kokio kėsinimosi į asmens psichinę ir dvasinę būseną ir nebūtų žeminamas asmens orumas. Fizinis, seksualinis, psichologinis ar ekonominis smurtas ar grasinimas naudoti tokį smurtą pažeidžia asmens fizinį ir psichinį neliečiamumą, sukelia baimę, nesaugumą, išgąstį, žemina asmens orumą. Todėl įgyvendinama minėtą iš Konstitucijos kylančią priedermę, valstybė turi imtis priemonių, kad būtų mažinamos smurto apraiškos visuomenėje, kad smurtas nebūtų toleruojamas. Šiai konstitucinės justicijos bylai aktualiu aspektu pažymėtina, kad smurtas lyties pagrindu ne

tik pažeidžia Konstitucijos 21 straipsnyje garantuojamą asmens neliečiamumą ir žemina žmogaus orumą, bet yra ir viena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo dėl lyties formų, kaip ir bet kuris kitas žmogaus teisių varžymas dėl jo lyties, lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos. Bet kokie smurto dėl lyties veiksmai, grasinimai atlikti tokius veiksmus, nepriklausomai nuo to, ar tai būtų daroma viešame, ar privačiame gyvenime, ir nepriklausomai nuo to, ar tokius veiksmus nulėmė asmens lytis, ar tam tikras visuomenėje susiformavęs požiūris dėl to, kad tam tikras asmens elgesys, veikla ar bruožai laikytini tinkamais moterims, yra Konstitucijos 29 straipsnio draudžiama diskriminacija dėl lyties (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada).

Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje laikomasi nuomonės, kad priekabiavimas, tame tarpe ir seksualinis priekabiavimas, yra suprantamas kaip nepageidaujamas, nepriimtinas elgesys, kurį lemia tikslas pažeisti žmogaus orumą, sukurti bauginančią, žeminančią ar užgaulią aplinką. Byloje konstatuota, kad priekabiavimas dėl lyties ir seksualinis priekabiavimas – šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas, nesuderinamas su pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis ir priekabiavimo atveju, visų pirmą, pažeidžiama įstatymo saugoma vertybė- asmens garbė ir orumas. Siekiant konstatuoti seksualinį priekabiavimą vienas iš būtinų požymių yra tai, kad atliekami veiksmai turi pasireikšti nepageidajamu seksualinio pobūdžio elgesiu. Siekiant konstatuoti seksualinį priekabiavimą nėra būtina, kad asmuo, prie kurio priekabiaujama, aiškiai ir kategoriškai prieštarautų tokiam elgesiui, kai akivaizdu, kad toks elgesys šiam asmeniui buvo nepriimtinas ir objektyviai įžeidžiantis, tačiau akcentuojamas tokių veiksmų pakartotinumą būtinumas. Išvadoje Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad bet kokios rūšies priekabiavimas prie kito asmens pažeidžia fundamentalias Konstitucijos saugomas žmogaus teises: asmens teisę į orumo apsaugą, teisę nebūti diskriminuojamam, asmens teisę į privatumą (privatų gyvenimą), kuri, be kito ko, apima asmens fizinį ir psichinį neliečiamumą.

4. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atitiktis *ultima ratio* principui ir kitiems veikos kriminalizavimo kriterijams

Galima sutikti, kad seksualinis priekabiavimas yra opi visuomenės problema, pasitaikanti įvairiose srityse nuo darbo santykių iki akademinės veiklos, tačiau kokios priežastys nulemia baudžiamosios atsakomybės netaikymą šios nusikalstamos veikos atžvilgiu. Dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje išskiriamos esminės priežastys, nulemiančios baudžiamosios atsakomybės netaikymo problematiką. Straipsnio autoriaus teigimu yra išskirtinos trys pagrindinės priežastys: 1) sudėtingas tokio pobūdžio bylų įrodinėjimas; 2) prastas visuomenės narių normos supratimas ir įsisavinimas; 3) visuomenės narių (ypač moterų) baimė ir teisinių žinių stoka. Be kita ko, nurodomos ir tokios priežastys, kaip Baudžiamojo kodekso straipsnio netobulumas, mažas veikos pavojingumas, specifinė santykių taikymo sritis, visuomenės seksualinio priekabiavimo tolerancija, baudžiamosios ir administracinės teisės normų kolizija (Veršekys, 2008, p. 194). Seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimas priklauso nuo situacijos vertintojo, priekabiautojo ir aukos lyties, jų užimamo socialinio statuso. Seksualinio priekabiavimo atpažinimo didinimas ir jo suvokimo atotrūkio tarp lyčių mažinimas yra pirmasis žingsnis siekiant mažinti seksualinio priekabiavimo paplitimą. Svarbu, kad seksualinio priekabiavimo situacijos ir vyrų, ir moterų būtų suvokiamos kuo panašiau, nebūtų siejamos tik su kažkuria viena lytimi (Čeponytė, 2018, p. 34). Matant akivaizdų baudžiamosios teisės neveikimą kovoje su šiuo reiškiniu, kyla klausimas ar baudžiamoji atsakomybė yra tinkama priemonė siekiant kovoti su seksualiniu priekabiavimu. Ši idėja buvo keliami jau nagrinėtame dr. Pauliaus Veršekio straipsnyje, kuriame išreiškiama pozicija, jog visuomenėje vyraujant nuomonei, kad seksualinio priekabiavimo veika nėra nei pavojinga, nei nusikalstama, į ją „žiūrima pro pirštus“, tai su tokiu reiškiniu kovoti baudžiamosios teisės priemonėmis yra labai sudėtinga. Vien draudimai, be kitų veiksmingų priemonių paveikti žmonių mąstymą, dažniausiai nebūna veiksmingi. Visuomenėje į seksualinio priekabiavimo aukas vis dar žvelgiama su pašaipą ir panieką, o aukos bijo kreiptis į teismą, nes taip gali susigadinti ne tik karjerą, bet ir reputaciją ar net sveikatą. Straipsnyje keliami prielaida, kad kriminalizuota veika neatitinka baudžiamosios teisės teoretikų išskiriamų kriminalizavimo kriterijų (Veršekys, 2008, p. 195-196). Todėl toliau darbe bus analizuojamas Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio atitiktis *ultima ratio* principui klausimas.

Šiandieninėje baudžiamojoje teisinėje literatūroje teigiama, jog pagrindinė *ultima ratio* principo idėja yra tai, kad baudžiamoji teisė- dėl savo ypač sunkių teisinių pasekmių,

kurios pačios savaime laikomos blogiu- turėtų būti tik valstybės veiksmų paskutinė priemonė (*ultima ratio*), kovojant su nepageidaujamu elgesiu arba teisinių gėrių pažeidimais. Tik jei kitos priemonės, pavyzdžiui, civilinės teisės, administracinės teisės ar socialinės apsaugos teisės, negali pasiekti šio tikslo, t.y nėra alternatyvių poveikio priemonių, valstybė turi teisę imtis drastiškų baudžiamosios teisės priemonių, siekdama tam tikro socialinio elgesio (Dambrauskienė, 2018, p. 72). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet tinkamas priemonė yra šią veiką kriminalizuoti ir taikyti griežčiausią atsakomybės rūšį. Veikų kriminalizavimo procesas siejamas su visuomenėje vykstančiais socialiniais reiškiniais, tačiau kriminalizuojant veikas ne visada yra įvertinamos kitų teisės šakų realios galimybės sureguliuoti ir apsaugoti tam tikrus visuomeninius santykius. Kad veika būtų pripažinta nusikaltimu, reikia įvertinti visus su jos padarymu susijusius aspektus. Siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikalstama, taikyti pačią griežčiausią priemonę - bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikalstama ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas). Profesoriaus Olego Fedosiuko straipsnyje sutinkama su nuomone, jog įstatymo leidėjui ši idėja mažai rūpi, todėl esame priversti gyventi baudžiamųjų įstatymų „infliacijos“ sąlygomis, o kriminalizacijos dažnai pagrįstos ne paskutinės, bet pirmos priemonės (lot. *sola ratio*) principu, nes toks visuomenės problemų sprendimo būdas nereikalauja nedelsiamo finansavimo. *Ultima ratio* principas pirmiausia iškelia tam tikrus racionalius reikalavimus pripažįstant veikas nusikalstamomis ir reiškiasi kaip suvokimas, kad legitimus kriminalizavimo aktas turi būti pagrįstas ne tik vertinamo elgesio pavojingumu ir ginamo teisinio gėrio svarba, bet ir baudžiamosios atsakomybės būtinumu, efektyvumu ir ekonominiu tikslingumu. Tai turi būti ne kurios nors institucijos poreikis, bet kriminologiškai pagrįsta baudžiamosios teisės normos konstrukcija. Labai atsargiai turi būti vertinami siūlymai kriminalizuoti neigiamą, bet masiškai paplitusį elgesį, nes taip bus dirbtinai kuriama „kriminalinė visuomenė“, formuojamas visuomenės požiūris į baudžiamąjį įstatymą kaip į nerealų reiškinį. Minėtame straipsnyje autorius taip pat išreiškia poziciją, jog su *ultima ratio* principu nedera ir Baudžiamojo Kodekso normos, kurios tiesiog dubliuojasi su Administracinių nusižengimų kodekso draudimais. Šis Lietuvos teisės sistemos fenomenas įgauna vis didesnę mastą. Vien dubliavimosi faktas

rodo, kad administracinės atsakomybės visiškai pakaktų tokioms veikoms įvertinti. Straipsnyje taip pat pabrėžiama problematika susijusi su tuo, jog kai kurios Baudžiamojo kodekso normos nustato baudžiamąją atsakomybę už veikas, kova su kuriomis tiesiog nereali ir baudžiamas tik atsitiktinai paaiškėjęs atvejis (Fedosiukas, 2012, p. 718-723). Šiame darbe jau nagrinėtas baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą kolizijos klausimas, kurį nagrinėjant tapo akivaizdu, kad teoriškai gali būti išskirti keli skirtumai tarp šių dviejų atsakomybės rūšių seksualinio priekabiavimo kontekste, tačiau praktikoje matyti, kad šių dviejų atsakomybės rūšių atribojimas išlieka sudėtingas- to priežastimi gali būti abstraktus, neišsamus įstatymo dispozicijos įtvirtinimas įstatyme. Norint įvertinti baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atitiktį ultima ratio principui būtina atskleisti ir kitų kriminalizavimo kriterijų esmę teisės doktrinoje.

Ultima ratio principas teisės doktrinoje yra išskiriamas kaip vienas iš kriminalizacijos kriterijų. Profesorius Gintaras Švedas be to, kad konkreti vertybė negali būti apginta nesinaudojant griežtomis baudžiamosios teisės priemonėmis baudžiamosios teisės priemonėmis, nurodo šiuos veikos kriminalizavimo kriterijus: veikos pavojingumas, veikos paplitimas, baudžiamosios teisės funkcionavimo sritis ir ribos.

Baudžiamoji teisė, kuri už draudimo pažeidimą nustato griežčiausią atsakomybę turi būti orientuota tik į tokį elgesį, kurio pavojingumas asmens, visuomenės ar valstybės egzistencijai nekelia jokių abejonių (Švedas, 2012, p. 15). Baudžiamojo kodekso 11 ir 12 straipsniai pateikia nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sąvokas, pagal kurias ir nusikaltimas, ir baudžiamasis nusižengimas yra pavojingos Baudžiamajame kodekse uždraustos veikos. Įstatymo leidėjas šiose sąvokose skiria du nusikalstamos veikos aspektus: materialųjį ir formalųjį (Švedas et al., 2022, p. 146). Veikos pavojingumas, kaip materialusis nusikalstamos veikos sąvokos momentas, išreiškia socialinę nusikaltimo esmę, paaiškina, dėl ko žmogaus poelgis laikomas nusikalstama veika. Nusikaltimu laikoma ne bet kokia, o būtent pavojinga veika. Veikos pavojingumas pasireiškia tuo, kad tokia veika kėsinausi į konkrečius valstybės saugomus teisinius gėrius (Bielinis, 2007, p. 65). Pavojingumas įtvirtintas Baudžiamajame kodekse kaip vienas iš svarbiausių nusikalstamos veikos požymių, nors užsienio teisinėse sistemose dažniausiai apsiribojama draudžiamumo (priešingumo) teisei kriterijumi. Lietuvoje šio nusikalstamos veikos požymio įteisinimas buvo grindžiamas tuo, kad naujojo Baudžiamojo kodekso 15 straipsnis numato vieną tyčios intelektualinį aspektą, pagal kurį kaltininkas privalo suvokti būtent

savo daromos veikos pavojingumą (o ne veikos draudžiamumą). Kita vertus, tai nereiškia, kad jei veika nėra pavojinga baudžiamosios teisės požiūriu, ji negali būti draudžiama, pavyzdžiui, administracinės teisės. Baudžiamoji teisė privalo būti kaip ultima ratio valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį priemonė (Veršekys, 2008, p. 195). Teisininko Andriaus Bielinio nuomone, kiekviena nusikalstama veika yra savaime pavojinga. Tai yra jos išskirtinis bruožas, priežastis, dėl kurios žmogaus elgesys yra traktuojamas kaip nusikalstamas. Dėl šios priežasties baudžiamojo įstatymo leidėjas kaip tik ir vadovaujasi veikos pavojingumu, sukurdamas baudžiamąją atsakomybę tik už tokias, t. y. pavojingas, veikas. Tai žinant, daroma išvada, jog, jeigu veika atitinka įstatymo sudėtyje numatytus požymius, kitaip tariant, yra priešinga teisei, ji savaime jau yra pavojinga (Bielinis, 2007, p. 66). Formalusis nusikalstamos veikos sąvokos aspektas pabrėžia teisinį nusikalstamos veikos požymį- jos uždraudimą Baudžiamajame kodekse. Vis dėl to vien tik iš formaliojo nusikalstamo veikos sąvokos aspekto negalima spręsti apie veikos kriminalizavimo pagrindus (Švedas et al., 2022, p. 146). Nagrinėjamame Andriaus Bielinio straipsnyje išreikšta pozicija, jog negalima atskirti veikos pavojingumo nuo jos priešingumo teisei ir pabrėžiama paradoksali situacija, kuomet atskiriant šiuos požymius, sudaroma tokia paradoksali situacija, jog veika gali prieštarauti įstatymui, tačiau nebūti pavojinga. Tačiau seksualinio priekabiavimo kontekste teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kuomet kaltinamojo veiksmuose, autoriaus subjektyviai nuomone, galima akivaizdžiai įžvelgti pavojingumą, kuomet kaltinamojo veiksmais buvo kėsinamasis į valstybės saugomus gėrius, tačiau nepakanka surinktų duomenų įrodinėjant veikos prieštaravimą įstatymui. 2020 m. lapkričio 17 d. LAT nutartyje buvo nustatyta, jog Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu D. M. išteisintas dėl kaltinimo tuo, kad, eidamas Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT) vado pavaduotojo pareigas, siekdamas seksualinio bendravimo ir pasitenkinimo, vulgariais ir įžūliais veiksmais, pasireiškusiais prisilietimais prie nukentėjusiosios VSAT darbuotojos E. B. kūno, t. y. paėmimu nukentėjusiajai E. B. už pečių ir jos parvertimu ant stalo, ir jam sakant nukentėjusiajai: „Nesipriešink, aš vis tiek tave galiu įveikti“, suėmimu jai už rankų, liepiant „nesilaužyti“, nukentėjusiosios prispaudimu savo kūnu, jos sėdmenų lietimui, rankų tiesimu link nukentėjusiosios krūtų ir kitų kūno vietų, liepimu lįsti po stalu ir lytinės aistros tenkinimo oraliniu būdu imitavimu, t. y. liečiant žandą liežuvium iš vidinės pusės, bei pasiūlymais ir užuominomis, nukreiptais į seksualinius santykius, seksualinį bendravimą su nukentėjusiaja E. B., tokiais kaip: „daug neprašau, duok pačiupinėti už papo“, „duok palaikyti už papo, tada galėsi pažiūrėti“, „įkišiu tik galiuką“, „kai tu duosi, aš tau duosiu“, „negi gaila, kad paliesiu tavo krūtinę, visoms patinka, o tau ne“, „lįšk po stalu“, „kaip

suteiksi man malonumą, taip ir gausi“, „nusileisk ant žemės ir nevaidink neprieinamos“, „vieną kartą tave kai papurtysiu, tai būsi nuolankesnė“, „stokit į eilę po manęs, nes ji šiandien visiems duoda“, „duok paimti už papo, kas tau atsitiks“, „visoms patinka, ko jau tu kitokia“, priekabiavo prie pagal tarnybą priklausomos E. B. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-232-942/2020). Apeliacinės instancijos teismas paliko nuosprendį, seksualinio priekabiavimo kontekste, nepakeistą, nustačius, kad nebuvo įrodytas kaltinamojo siekis seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti. Kasaciniu skundu buvo prašoma panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo. Šis kasatoriaus prašymas buvo grindžiamas tuo, jog darydamas išvadas dėl baudžiamojo įstatymo taikymo, apeliacinės instancijos teismas netinkamai pritaikė BK 152 straipsnio 1 dalį. Išanalizavęs bylos aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad D. M. veika padaryta neturint tikslo seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti. Iš pirmosios ir apeliacinės instancijos nuosprendžių turinio darytina išvada, kad teismai seksualinį bendravimą aiškino siaurai, suvokdami jį kaip lytinį santykiavimą ar kitaip tenkinamą lytinę aistrą. Toks baudžiamojo įstatymo aiškinimas yra ydingas, nes nepagrįstai susiaurina požymio turinį, be to, tampa neaiškūs seksualinio bendravimo ir seksualinio pasitenkinimo požymių skirtumai. Seksualinis bendravimas reiškia ne tik lytinius santykius, bet ir kitokius seksualinio pobūdžio veiksmus, pavyzdžiui, pokalbius telefonu, susirašinėjimą, pornografinio turinio nuotraukų siuntimą ir pan. Seksualinio pobūdžio veiksmų spektras yra platus, todėl atsižvelgiant į aplinkybes tam tikri veiksmai, kurie paprastai nėra seksualinio pobūdžio, gali tokį įgyti. Dėl to įstatymų leidėjas siekė uždrausti ne tik veiksmus, kuriais siekiama lytinių santykių, bet ir veiksmus, kuriais siekiama kitokių seksualinio bendravimo veiksmų. Žodis pasitenkinti reiškia jausti malonumą, įvykus norams, troškimams, siekimams, todėl seksualinis pasitenkinimas yra malonumo pojūtis dėl seksualinio pobūdžio veiksmų (arba seksualinio bendravimo). Veiksmai, keliantys asmeniui seksualinį pasitenkinimą, yra labai individualūs, tačiau sprendžiant, ar kaltininkas turėjo tikslą seksualiai pasitenkinti, turi būti atsižvelgiama į kaltininko elgesį prieš asmenį (seksualinio priekabiavimo būdą, atliktų fizinių veiksmų apimtį ir (arba) išsakytų pasiūlymų ar užuominų turinį), elgesio sistemiškumą ir intensyvumą (pakartotinumą, tęstinumą), aplinką, kurioje reiškiasi seksualinio pobūdžio kaltininko elgesys (vieta, laikas), ir į kitas aplinkybes. Pažymėtina ir tai, kad BK 152 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta baudžiamojo nusizengimo sudėtis yra formalioji, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų įrodytas siekis seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti, o tai, ar kaltininkas pajuto seksualinį pasitenkinimą arba malonumą, teisinės reikšmės neturi.

Tačiau Teismas konstatavo, jog patikrinusi skundžiamuose nuosprendžiuose atliktą įrodymų vertinimą teisės taikymo aspektu, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pirmosios ar apeliacinės instancijos teismo padarytų esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų dėl įrodymų vertinimo nenustatė. Esant tokioms aplinkybėms, nėra pagrindo daryti išvados, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalį taikė netinkamai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-232-942/2020).

Seksualinio priekabiavimo veika yra įtvirtinta Baudžiamojo kodekso skyriuje, kuriame numatytos nusikalstamos veikos, kurių objektas yra seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Seksualinio priekabiavimo kontekste jau minėta, jog kasacinis teismas yra konstatavęs, jog šios baudžiamojo nusižengimo pagrindiniu objektu yra laikoma asmens seksualinio apsisprendimo laisvė. Be abejonės šie teisės normų saugomi gėriai yra svarbūs visai visuomenei ir kiekvienam individui atskirai, bet koks kėsinimasis į asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą yra pavojingas. Tačiau, autoriaus nuomone, atsižvelgiant į tai jog tiek Europos Sąjungos teisės aktuose, tiek Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje seksualinis priekabiavimas visų pirma yra suvokiamas kaip smurtas dėl lyties, kuriuo kėsinamasi į asmens garbę ir orumą, be kita ko pažeidžiant ir fizinį, psichinį asmens neliečiamumą, tampa labai svarbu išgryninti, kokia forma pasireiškiantis seksualinis priekabiavimas gali būti laikomas pakankamai pavojingu taikyti *ultima ratio* priemonę- baudžiamąją atsakomybę. LAT praktikoje yra išaiškinta, jog būtent seksualinio priekabiavimo pavojingumas pasireiškia per veikos intensyvumą, tęstinumą, pastovumą, pakartotinumą ir per tai, kaip priekabautojo elgesį suvokė auka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020). Tačiau pačioje Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispozicijoje veiksmų intensyvumo, bei sistemiškumo kriterijus nėra įtvirtintas. Todėl būtų tikslinga pačioje nusikalstamos veikos sudėtyje įtvirtinti sistemiškumo požymį. Iš darbe atliktos teismų praktikos analizės matyti, jog baudžiamoji teisė seksualinio priekabiavimo atveju tampa efektyvi ir proporcinga teisine priemone tik tuo atveju, kai tokio pobūdžio veiksmai pasižymi akivaizdžiu intensyvumu ir sistemiškumu. Todėl tokie pakeitimai baudžiamajame įstatyme leistų pačiais pavojingiausiais seksualinio priekabiavimo atvejais efektyviai taikyti baudžiamąją atsakomybę, *inter alia* būtų konkretizuota kokiais atvejais galėtų būti taikoma administracinė atsakomybė už seksualinį priekabiavimą turint tikslą pažeminti asmens orumą bei garbę.

Kitas veikos kriminalizavimą lemiantis kriterijus yra veikos paplitimas. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, jog kriminalizuojamos veikos paplitimas negali būti nei itin retas, nei labai dažnas. Profesoriaus Gintaro Švedo nuomone, kriminalizuojant labai dažnai padaromą veiką, galima ne tik dirbtinai sukurti kriminalinę visuomenę, nes dauguma visuomenės narių turėtų būti pripažinti nusikaltėliais, bet suformuoti visuomenės požiūrį į baudžiamąjį įstatymą kaip į nerealų (mistinį) reiškinį. Šiuo atveju galimas atotrūkis tarp teisėsaugos institucijų ir visuomenės ar jos narių požiūrio skirtingai vertinant tokios veikos pavojingumą ir jos daromą žalą. Tokiu atveju bus kompromituojamas baudžiamasis įstatymas, nes jo tiek dėl objektyvių, tiek dėl subjektyvių priežasčių nebus įmanoma pritaikyti visais tokios veikos padarymo atvejais (Švedas, 2012, p. 19). Tokia pati situacija susiklosto ir kriminalizuojant faktiškai nedaromas arba labai retai įgyvendinamas veikas. Šiai pozicijai, jog labai atsargiai turi būti vertinami siūlymai kriminalizuoti neigiamą, bet masiškai paplitusį elgesį, pritariama ir profesoriaus Olego Fedosiuko straipsnyje. Istorinė žmonijos patirtis kovojant (su tokio pobūdžio veikomis) rodo, kad baudimas jokio teigiamo rezultato neduoda ir visad būna arba simboliškas, arba reiškia valstybės „karą“ su nedrausmingais gyventojais. Socialinis blogis tiesiog pasitraukia į jokiai visuomeninei kontrolei nepasiduodantį šešėlį. Be to, atkreipiamas dėmesys, kad kriminologijos mokslas nerekomenduoja kriminalizuoti ir itin retai pasitaikančių poelgių (tokios normos vadinamos mirusiomis), taip pat veikų, kurių atskleidimui reikia skirti pernelyg daug jėgų ir lėšų, nors jų pavojingumas nėra didelis (tokios normos taikomos tik atsitiktinai išaiškėjusiems atvejams), nusikalstamų veikų apibrėžimuose vartoti vertinamuosius, reiškia įvairiai interpretuojamus, požymius (tokiomis normomis galima lengvai manipuliuoti) (Fedosiukas, 2012, p. 723). Seksualinio priekabiavimo kontekste susiklosto fenomenali situacija, kuomet doktrinoje, žiniasklaidoje, atliktų tyrimų rezultatuose matyti, jog tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu su seksualiniu priekabiavimu susiduria itin daug asmenų, ypač moterų, tačiau teisėsaugos akiratį pasiekia tik labai maža dalis šių atvejų. Tai rodo, kad ikiteisminiai tyrimai pradami tik išimtiniais atvejais ir tik dėl atsitiktinai paaiškėjusių veikų. Viena iš to priežasčių, autoriaus nuomone, gali būti tai, kad tai yra privačiai viešo kaltinimo bylos, kuomet ikiteisminis tyrimas yra pradamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas. Tai, kad maža dalis seksualinio priekabiavimo aukų kreipiasi į teisėsaugos institucijas dėl galimai padaryto baudžiamojo nusižengimo gali rodyti aukštą visuomenės tolerancijos lygį šios nusikalstamos veikos atžvilgiu. Tokios situacijos susiklostymui įtakos gali turėti ir pačios normos, įtvirtinančios baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą, netobulumas. Kaip ir jau anksčiau minėta darbe seksualinio

nusižengimo norma suformuluota naudojant daug vertinamųjų sąvokų, kas apsunkina šios normos taikymą praktikoje ir prastą visuomenės narių normos supratimą ir įsisavinimą. Profesorius Gintaras Švedas atkreipia dėmesį į tai, kad veikos teisinis apibūdinimas kaip nusikalstamos baudžiamajame įstatyme turi būti išsamus, tikslus ir aiškus. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna. Europos žmogaus teisių teismas ne vienoje byloje yra pabrėžęs, kad bet kuris nusikaltimas turi būti tiksliai nustatytas įstatyme, be to būtina, kad kiekvienas galėtų suprasti iš straipsnio teksto, kokie veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Dauguma BK numatytų nusikalstamų veikų sudėčių atitinka šią nuostatą, tačiau baudžiamosios teisės doktrina ir Lietuvos teismų jurisprudencija pateikia ir tokių nusikalstamų veikų sudėčių pavyzdžių, kurių atitiktis šiai nuostatai kelia didelių abejonių. Baudžiamosios teisės doktrina prie tokių pavyzdžių priskiria blanketinius ir vertinamuosius nusikalstamų veikų požymius, taip pat sąvokų neapibrėžtumą arba skirtingumą. (Švedas, 2012, p. 21). Dr. Pauliaus Veršekio nuomone tai, kad nors vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, atsižvelgiant į bendrinės ir teisinės kalbos bei BK sisteminius reikalavimus, savaime reikalauja išaiškinimo, klaidinga būtų teigti, kad jis yra absoliučiai neaiškus ar neapibrėžtas. Dėl tos priežasties, kaip esminė vertinamojo požymio savybė akcentuojamas neapibrėžtumo santykinumas. Tai reiškia, kad vertinamojo požymio turinys nėra beribis, o tokio požymio aiškinimas turi iš paties baudžiamąjo įstatymo kylančius „saugiklius“, kad interpretuojant nebūtų pažeidžiama požymio esmė ir specialieji baudžiamosios teisės principai (Veršekys, 2013, p. 74). Nagrinėjamos normos dispozicijoje numatyta, jog seksualinio priekabiavimo objektyvioji pusė gali būti įgyvendinta šiais alternatyviais veiksmais: vulgariais ir panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis. Toks abstraktus alternatyvių veiksmų nurodymas apsunkina normos taikymą praktikoje. Atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją ir siekiant didinti baudžiamosios justicijos efektyvumą, autorius siūlo Baudžiamąjo kodekso 152 straipsnyje atsisakyti pasiūlymų ir užuominų sąvokų. Šių sąvokų, baudžiamajame įstatyme, atsisakymas leistų taikyti baudžiamąją atsakomybę tik tiems asmenims, kurių veiksmai pasireiškė fizinius kontaktu su auka. Tokiais veiksmais galėtų būti pripažįstami įvairūs gestai, išreiškiantys siekį seksualiai bendrauti ar pasitenkinti, pavyzdžiui, prisilietimai, paglostymai, pliaukštelėjimai, per ilgą rankos palaikymas sveikinantis ir panašiai. Tuo tarpu vulgarūs ar panašūs pasiūlymai ar užuominos teismų praktikoje yra suvokiami kaip

verbalinis arba neverbalinis seksualinio pobūdžio asmens elgesys akivaizdžiai prieštaraujantis elgesio normoms, kuriuo visų pirma yra įžeidžiama ir žeminama auka. Pabrėžtina, jog autorius vienareikšmiškai sutinka, kad žodinis ar kitoks psichologinis priekabiavimas aukai sukelia neigiamus padarinius, žemina asmens garbę ir orumą, tačiau yra abejotina ar tokie veiksmai yra pakankamai pavojingi baudžiamosios atsakomybės taikymui. Atsisakius tokio pobūdžio veikslių kriminalizavimo būtų galima efektyviai taikyti jau nagrinėtą administracinę ir drausminę atsakomybę. Toks baudžiamojo įstatymo pakeitimas praktikoje leistų tinkamai identifikuoti veiksmus, už kuriuos galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

Paskutinis, teisės doktrinoje išskiriamas, veikos kriminalizavimo kriterijus yra baudžiamosios teisės funkcionavimo sritis ir ribos. Baudžiamoji teisė, kaip ir kiekvienas socialinis institutas, gali funkcionuoti tik tam tikrų santykių srityje ir neviršijant tam tikrų ribų, o jas peržengus galimas netgi neigiamas rezultatas (Švedas, 2012, p. 20). Žinoma, vien tai, kad seksualinis priekabiavimas yra visame pasaulyje paplitusi veika, sukelianti seksualinio priekabiavimo aukoms sunkius padarinius fizinei ir psichinei sveikatai, rodo šios veikos patekimą į baudžiamosios teisės ribas. Tai reiškia, kad kovojant su pavojingiausiomis seksualinio priekabiavimo formomis baudžiamoji teisė, kai *ultima ratio* priemonė, yra pagrįsta ir proporcinga priemonė. Tačiau pritartina Gintaro Švedo nuomonei, kad baudžiamoji teisė gali duoti pozityvių rezultatų tik tada, kai ji taikoma kompleksiskai su kitomis (socialinėmis, ekonominėmis, organizacinėmis ir pan.) priemonėmis, skirtomis tam tikro nepageidaujamo elgesio priežastims ir sąlygoms pašalinti arba neutralizuoti (Švedas, 2012, p. 18). Be to, šios veikos kriminalizavimo būtinumą parodo ir ankstesniuose šio darbo skyriuose nagrinėta Europos Sąjungos pozicija seksualinio priekabiavimo klausimais. Europos Sąjungos teisėje formuojama švelnioji teisė (ang.- Soft-law), kurios pagrindu valstybės narės yra skatinamos savo baudžiamuosiuose įstatymuose numatyti atsakomybę už seksualinį priekabiavimą.

Taigi, atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, darytina išvada, kad seksualiniu priekabiavimu neabejotinai yra pažeidžiami svarbūs saugomi teisiniai gėriai ir baudžiamoji atsakomybė, kaip *ultima ratio* priemonė, yra tinkama atsakomybės rūšis kovojant su šia veika. Veikos paplitimo, kaip veikos kriminalizavimo kriterijaus, atitikimas yra neabejotinas, nes seksualinis priekabiavimas yra plačiai paplitęs reiškinys tiek nacionalinius, tiek Europos Sąjungos lygmeniu, tačiau registruojamų veikų skaičius išlieka labai mažas. Dabartinis teisinis reguliavimas, susijęs su seksualiniu priekabiavimu, labai

platų veikslių ratą apibrėžia kaip nusikalstamą. Todėl, siekiant baudžiamosios justicijos efektyvumo ir tai, kad seksualinis priekabiavimas atitiktų veikos pavojingumo, kaip vieno iš kriminalizavimo kriterijų, esmę, yra būtina atlikti tam tikrus baudžiamojo įstatymo pakeitimus. Visų pirma, siekiant efektyvesnio baudžiamosios justicijos veikimo derėtų Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio dispozicijoje atsisakyti vulgarių ar panašių pasiūlymų ir užuominų sąvokų. Šis įstatymo pakeitimas sukonkretintų pačią įstatymo dispoziciją ir leistų taikyti baudžiamąją atsakomybę už, baudžiamosios teisės atžvilgiu, pakankamai pavojingus seksualinio pobūdžio veiksmus pasireiškiančius fiziniu kontaktu tarp priekabautojo ir aukos. Be to šių sąvokų išbraukimas iš Baudžiamojo kodekso padidintų ir takoskyrą tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės rūšių. Kitas kritikuotinas teisinio reguliavimo aspektas yra tai, jog teismų praktikoje aiškiai ir nedviprasmiškai numatytas, kad seksualinio priekabiavimo pavojingumas vertinamas priklauso nuo veikos intensyvumo, pastovumo ir sistemiškumo, todėl derėtų nusikalstamos veikos dispozicijoje numatyti veikos sistemiškumo požymį, leidžiantį baudžiamąją atsakomybę taikyti asmenims, kurių veiksmai aukos atžvilgiu tęsiasi kurį laiką sistemingai. Taip pat paminėtina, kad atlikus teismų praktikos analizę matyti, jog ypatingų sunkumų sukelia specialiojo tikslo- seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekimo- įrodinėjimo procesas. Todėl siekiant baudžiamosios atsakomybės efektyvumo labai svarbu, kad teisės doktrinoje būtų aiškiai ir vieningai apibrėžtas šio privalomo požymio turinys. Autoriaus nuomone, seksualinio bendravimo siekimas turėtų būti suprantamas plačiau, nei tik siekimas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su auka. Seksualinio pobūdžio veikslių spektras praktikoje pastebimas labai platus, todėl seksualinio bendravimo siekis gali pasireikšti ir tokiais veiksmis, kurie įprastai nėra seksualinio pobūdžio, tačiau gali tokį įgauti. Kaltininko siekis seksualiai bendrauti gali pasireikšti ir siekiu palaikyti seksualinio pobūdžio pokalbius, susirašinėjamus ar pornografinio turinio siuntimu. Žinoma, kad šis požymis, kaip ir visi kiti, yra vertinami ad hoc kiekvienoje byloje individualiai, tačiau dabartinis teismų praktikos nenuoseklumas apsunkina šio požymio sampratą ir įsitvirtinimą visuomenėje.

IŠVADOS

1. Seksualinis priekabiavimas buvo kriminalizuotas tik dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Iki to laiko tokio pobūdžio veiksmai nebuvo laikomi nusikalstamais. Už seksualinį priekabiavimą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje yra numatyta drausminė, civilinė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. Tam, kad veiksmai nukreipti į auką būtų laikomi seksualiniu priekabiavimu, elgesys turi būti seksualinio pobūdžio. Seksualinis priekabiavimas pasireiškia žodiniais, konkludentiniais ir fiziniais veiksmais. Šiais veiksmais yra pažeidžiamas asmens orumas ir garbė, sukuriama bauginanti, žeminanti, užgauli aplinka, tokie veiksmai būna nepageidaujami ir vienpusiai. Europos Sąjungos teisės aktuose visų pirma yra laikomasi pozicijos, kad seksualinis priekabiavimas yra smurtas dėl lyties ir pažeidžia įstatymo saugomą gėrį- asmens garbę ir orumą, tačiau priimamose rezoliucijose ryškėja Europos Parlamento poziciją, kad ši veika turi būti laikoma nusikaltimu ir už ją turi būti baudžiama.
2. Įstatymo saugoma vertybė, seksualinio priekabiavimo atžvilgiu, turėtų būti susiaurinama iki seksualinio apsisprendimo laisvės, nes seksualinio apsisprendimo neliečiamumas yra susijęs tik su mažamečiais asmenimis, o šie nukentėjusiaisiais pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 152 straipsnį būti negali. Papildomu objektu yra laikoma asmens garbė ir orumas, kadangi seksualinio priekabiavimo atveju atliekami veiksmai yra žeminantys, kenkiantys asmens savigarbai. Vulgarūs veiksmai yra suprantami kaip nešvankūs, nemandagūs, nepriimtini kitiems seksualinio pobūdžio veiksmai. Šio baudžiamojo nusižengimo aukomis gali tapti abiejų lyčių asmenys, sulaukę 14 metų. Teismų praktikoje išvedamas papildomas požymis, kuris įstatyme nėra numatytas. Veiksmai teismų praktikoje pripažįstami seksualiniu priekabiavimu, kai tai daroma pakartotinai po to, kai į tokį poelgį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai.
3. Esminis skirtumas atribojantis baudžiamąją ir administracinę atsakomybę yra šių veiksmų atlikimo tikslas. Inkriminuojant baudžiamąjį nusižengimą būtina nustatyti kaltinamojo siekį seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo, tuo tarpu administracinės atsakomybės atveju turi būti nustatytas kaltininko siekis pakenkti asmens orumui. Seksualinio priekabiavimo veiksmai yra nukreipiami į moters ar

vyro lytines savybes, susijusias su žmogaus išoriniu, fiziniu patrauklumu. Administracinės atsakomybės taikymo atveju priklausomumo nuo kaltininko požymis nenumatytas, tačiau šios rūšies atsakomybės taikymą riboja tai, kad ji gali būti pritaikyta tik švietimo įstaigoms, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, privačioms įmonėms ir vartotojų teisių gynimo srityje. Praktikoje dažnai sunku atriboti, kada kaltinamasis siekia pažeminti asmens orumą, o kada savo veiksmais siekia seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo.

4. Esminis skirtumas leidžiantis atriboti baudžiamosios atsakomybės taikymą už seksualinį priekabiavimą ir privertimą lytiškai santykiuoti yra psichinės prievartos ar grasinimo elemento panaudojimo intensyvumas. Siekiant atriboti seksualinį priekabiavimą ir jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimą esminiu skirtumu laikomas šių veikų darymo tikslas. Seksualinio priekabiavimo atveju priekabiautojas savo veiksmais siekia seksualinio bendravimo bet kuria forma, tiek pats bendravimas gali teikti malonumą kaltininkui, tuo tarpu jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimo atveju yra pažeidžiama mažamečio ar nepilnamečio asmens iki 16 metų seksualinio neliečiamumo teisė siekiant šių alternatyvių tikslų: lytinio santykiavimo, kitaip tenkinamos lytinės aistros, aukos išnaudojimo pornografinėi produkcijai. Veiksmai, kuriais gali pasireikšti asmens tvirkinimas ar seksualinis priekabiavimas, dažnu atveju gali būti tapatūs. Ypatingai sunkumų kyla atribojant intelektualinį tvirkinimą ir seksualinį priekabiavimą. Atribojant šias veikas svarbu atsižvelgti į veiksmų seksualinį pobūdį, intensyvumą, tų veiksmų atlikimo tikslą ir aukos amžių. Tvirkinimo veiksmai labiau pasireiškia tiesioginiu kontaktu su aukos kūnu, lytiniais organais, tuo tarpu seksualinis priekabiavimas, atliekamas aktyviais veiksmais, pasižymi prisilietimais, paglostymais, pliaukštelėjimais, nekontaktuojant tiesiogiai su aukos kūnu.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje laikomasi nuomonės, kad priekabiavimas, tame tarpe ir seksualinis priekabiavimas, yra suprantamas kaip nepageidaujamas, nepriimtinas elgesys, kurį lemia tikslas pažeisti žmogaus orumą, sukurti bauginančią, žeminančią ar užgaulią aplinką. Priekabiavimo atveju, visų pirma, pažeidžiama įstatymo saugoma vertybė- asmens garbė ir orumas. Siekiant konstatuoti seksualinį priekabiavimą vienas iš būtinų požymių yra tai, kad atliekami veiksmai turi pasireikšti nepageidajamu seksualinio pobūdžio elgesiu. Siekiant konstatuoti seksualinį priekabiavimą nėra būtina, kad asmuo, prie kurio

priekabiuojama, aiškiai ir kategoriškai prieštarautų tokiam elgesiui, kai akivaizdu, kad toks elgesys šiam asmeniui buvo nepriimtinas ir objektyviai įžeidžiantis.

6. Seksualiniu priekabiavimu neabejotinai yra pažeidžiami svarbūs saugomi teisiniai gėriai ir baudžiamoji atsakomybė, kaip *ultima ratio* priemonė, yra tinkama atsakomybės rūšis kovojant su šia veika. Veikos paplitimo, kaip veikos kriminalizavimo kriterijaus, atitikimas yra neabejotinas, nes seksualinis priekabiavimas yra plačiai paplitęs reiškinys tiek nacionalinius, tiek Europos Sąjungos lygmeniu, tačiau registruojamų veikų skaičius išlieka labai mažas. Aktualus teisinis reguliavimas, susijęs su seksualiniu priekabiavimu, labai platų veiksmų ratą apibrėžia kaip nusikalstamą. Todėl, siekiant baudžiamosios justicijos efektyvumo ir tai, kad seksualinis priekabiavimas atitiktų veikos pavojingumo, kaip vieno iš kriminalizavimo kriterijų, esmę, yra būtinos baudžiamojo įstatymo pataisos.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į susiformavusią teismų praktiką, įstatymų leidėjui siūloma Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalies dispozicijoje numatyti privalomą veikos sistemiškumo požymį. Iš darbe atliktos teismų praktikos analizės matyti, jog baudžiamoji teisė seksualinio priekabiavimo atveju tampa efektyvi ir proporcinga teisine priemone tik tuo atveju, kai tokio pobūdžio veiksmai pasižymi akivaizdžiu intensyvumu ir sistemiškumu. Todėl tokie pakeitimai baudžiamajame įstatyme leistų pačiais pavojingiausiais seksualinio priekabiavimo atvejais efektyviai taikyti baudžiamąją atsakomybę, traukiant asmenį baudžiamajon atsakomybėn už veiksmus, kurie aukos atžvilgiu tęsiasi kurį laiką ir aukos buvo vertinti nedviprasmiškai neigiamai. *Inter alia* būtų konkretizuota kokiais atvejais galėtų būti taikoma administracinė atsakomybė už seksualinį priekabiavimą turint tikslą pažeminti asmens orumą bei garbę.
2. Atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją ir siekiant didinti baudžiamosios justicijos efektyvumą, siūloma Baudžiamojo kodekso 152 straipsnio 1 dalies dispozicijoje atsisakyti pasiūlymų ir užuominų sąvokų. Šių sąvokų, baudžiamajame įstatyme, atsisakymas leistų taikyti baudžiamąją atsakomybę tik tiems asmenims, kurių veiksmai pasireiškė fizinius kontaktu su auka. Tokiais veiksmais galėtų būti pripažįstami įvairūs gestai, išreiškiantys siekį seksualiai bendrauti ar pasitenkinti, pavyzdžiui, prisilietimai, paglostymai, pliaukštelėjimai, per ilgas rankos palaikymas sveikinantis ir panašiai. Tuo tarpu vulgarūs ar panašūs pasiūlymai ar užuominos teismų praktikoje yra suvokiami kaip verbalinis arba neverbalinis seksualinio pobūdžio asmens elgesys akivaizdžiai prieštaraujantis elgesio normoms, kuriuo visų pirma yra įžeidžiama ir žeminama auka. Pabrėžtina, jog autorius vienareikšmiškai sutinka, kad žodinis ar kitoks psichologinis priekabiavimas aukai sukelia neigiamus padarinius, žemina asmens garbę ir orumą, tačiau yra abejotina ar tokie veiksmai yra pakankamai pavojingi baudžiamosios atsakomybės taikymui. Atsisakius tokio pobūdžio veiksmų kriminalizavimo būtų galima efektyviai taikyti administracinę ir drausminę atsakomybę. Toks baudžiamojo įstatymo pakeitimas praktikoje leistų tinkamai identifikuoti veiksmus, už kuriuos galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai:

Konstitucija, kodeksai, įstatymai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33- 1014.
2. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 112-3100.
3. Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statutas (1999), *Valstybės žinios*, 51-1635.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89- 2741.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 114-5115.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (2016). TAR, 2370.

Europos Sąjungos teisės aktai:

8. 1957 m. kovo 25 d. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartis. 11957E/TXT.
9. Europos Parlamento Ir Tarybos 2002 m. rugsėjo 23 d. direktyva iš dalies keičianti Tarybos direktyvą dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. 2002/73/EB.
10. Europos Tarybos 2011 m. gegužės 11 d. konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. 11.V.2011.
11. Europos Parlamento 2017 m. spalio 26 d. rezoliucija dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje. 2017/2897(RSP).
12. Europos Parlamento 2023 m. birželio 01 d. rezoliucija dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo. 2022/2138(INI).

Seimo nutarimai:

13. Lietuvos Respublikos Seimo 2017 m. gegužės 02 d. nutarimas dėl apkaltos Lietuvos Respublikos Seimo nariui Kęstučiui Pūkui pradžios ir kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą (2017). TAR, 07657.

Norminių teisės aktų projektai:

14. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151¹, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 100¹, 100², 152¹ ir 252¹ straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projekto, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2012). TAR.
15. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio pakeitimo įstatymas (2022). TAR.
16. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2022). TAR.

Negaliojantys norminiai teisės aktai:

17. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.

II. Specialioji literatūra:

Knygos ir kiti leidiniai:

18. Abramavičius, A. et al. (2000). Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas.
19. Abramavičius, A. et al. (2009). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99- 212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras.
20. Dambrauskienė, A. (2017). Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, Vilnius.

21. Jarašiūnas, E. et al. (2009). Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
22. Kuzavinis, K. (2007). Lotynų- lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
23. Keinys, S. (2012). Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Septintasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
24. Milinis, A. et al. (2013). Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia.
25. Švedas, G. et al. (2022). Lietuvos Baudžiamoji Teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
26. Vaičiūnienė, L. (2003). Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas. Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa. Vilnius.
27. Veršekys, P. (2013). Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, Vilnius.

Sprendimai:

28. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus 2022 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas dėl galimo priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo Nacionaliniame transplantacijos biure prie Sveikatos apsaugos ministerijos, Nr. (22)SN-84)SP-54.

Straipsniai elektroniniuose mokslo žurnaluose:

29. Dvilaitis, V. (2004). Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. Jurisprudencija. 60 (52), 104- 114 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13570/3177-6676-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2024 m. vasario 19 d.]
30. McCabe, M. P., Hardman, L. (2005). Attitudes and perceptions of workers to sexual harassment. The Journal of Social Psychology. 145 (6), 719- 740 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/SOCP.145.6.719-740> [žiūrėta: 2024 m. vasario 16 d.]
31. Bielinis, A. (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. Teisės problemos. 3 (57), 62- 86

- [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2007-3-bielinis.pdf> [žiūrėta: 2024 m. kovo 06 d.].
32. Veršekys, P. (2008). Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos. *Teisė*. 68, 186- 198 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/329> [žiūrėta 2024 m. vasario 19 d.]
33. Fedosiukas, O. (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (Ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*. 19 (2), 715- 738 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/3bc5ee81-c8de-4703-abce-ffc087311fdb> [žiūrėta: 2024 m. kovo 03 d.].
34. Švedas, G. (2012). Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*. 82, 12- 25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186314675/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta: 2024 m. kovo 06 d.].
35. Dambrauskienė, A. (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*. 97, 116- 134 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1502693866178/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta: 2024 m. kovo 03 d.].
36. Čeponytė, M. et al. (2018). Seksualinio priekabiavimo problemos sprendimo galimybės Lietuvoje. *Visuomenės Sveikata*. 1 (80), 29- 37 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/9684a2af-a121-4303-862a-b671370a68ec/content> [žiūrėta: 2024 m. kovo 03 d.].

III. Elektroniniai leidiniai

Internetinis tinklapis:

37. Vengalė – Dits, L. (2012). Metodologinės rekomendacijos dėl seksualinio priekabiavimo ir priekabiavimo dėl lyties bei nurodymo diskriminuoti prevencijos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/metodines-rekomendacijos-del-seksualinio-priekabiavimo-ir-priekabiavimo-del-lyties-bei-nurodymo-diskriminuoti-prevencijos.pdf> [žiūrėta: 2024 m. kovo 03 d.]

38. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2017). Seksualinis priekabiavimas ar flirtas? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/naujienos/seksualinis-priekabiavimas-ar-flirtas/> [žiūrėta: 2024 m. vasario 15 d.]
39. Teise.pro. Pagarbus elgesys: kur yra neleidžiamo seksualinio priekabiavimo ribos? [interaktyvus] (modifikuota 2018 m. lapkričio 12 d.). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2018/11/12/pagarbus-elgesys-kur-yra-neleidziamo-seksualinio-elgesio-ribos/> [žiūrėta: 2024 m. vasario 25 d.]
40. Tilindienė, E. Teisė į asmens orumo neliečiamumą [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. spalio 04 d.). Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/zt/teise-i-asmens-orumo-nelieciamuma/> [žiūrėta: 2024 m. vasario 27 d.]
41. Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus veiklos ataskaita (2020, 2021, 2022, 2023) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/veiklos-sritys/metines-ataskaitos/> [žiūrėta: 2024 m. kovo 14 d.]
42. Vaigė, L. (2023). Nuo spalio Stambulo konvencija įsigalioja ES: ką tai reiškia Lietuvai? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2023/10/09/l-vaige-nuo-spalio-stambulo-konvencija-isigalioja-es-ka-tai-reiskia-lietuvai/> [žiūrėta: 2024 m. vasario 26 d.]
43. Council of Europe (2024). Harassment and sexual harassment [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/harassment-and-sexual-harassment> [žiūrėta: 2024 m. vasario 27 d.]

IV. Teismų praktika:

Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (1997), *Valstybės žinios*, 104-2644.
45. Ispanijos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 13 d. sprendimas 224/1999 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/3966#extractos> [žiūrėta: 2024 m. kovo 23 d.]
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (2017), TAR, 20413.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Danutės Jočienės atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d.

išvados dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (2017), KT20-11/2017.

- 48.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai (2024), TAR, 4688.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

- 49.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje 3K-3-309/2012.
- 50.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-649/2012.
- 51.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2013.
- 52.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-697/2018.
- 53.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 288-648/2018.
- 54.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2020.
- 55.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-232-942/2020.
- 56.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022.
- 57.** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023.
- 58.** Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-206-478/2023.
- 59.** Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2024 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-13-478/2024.
- 60.** Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-91-491/2016.
- 61.** Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-211/2016.

- 62.** Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-699-498
- 63.** Panevėžio apygardos teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-178-350/2018.
- 64.** Plungės apylinkės teismo Palangos rūmų 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-369-995/2019.

SANTRAUKA

Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą Raidas Rudzevičius

Visuomenėje vis aktyviau pradeda kalbėti apie seksualinio pobūdžio nusikaltimus ir jų aukas tapo akivaizdu, kad seksualinio priekabiavimo tema baudžiamosios teisės aspektu yra itin aktuali. Vykdamas šios tematikos plėtojimą, šio darbo tikslas yra išanalizuoti seksualinio priekabiavimo sampratą, sudėti ir atriboti šios nusikalstamos veikos požymius nuo kitų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, įvertinti seksualinio priekabiavimo atitiktį *ultima ratio* principui ir kitiems veikos kriminalizavimo kriterijams. Tiriant pasirinktą objektą ir siekiant nustatyto darbo tikslo buvo naudojami šie tyrimo metodai: apibrėžiant seksualinio priekabiavimo sampratą ir šios normos sudėtį naudojamas lingvistinis, diskriptyvinis, bei mokslinės literatūros, teisės aktų ir teismų praktikos analizės metodai. Lyginamasis metodas pritaikytas atribojant baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą nuo administracinės atsakomybės. Siekiant nustatyti baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atitiktį *ultima ratio* principui taikomas sisteminis metodas. Ypatingas dėmesys skirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai ir bendrosios kompetencijos teismų praktikai. Už seksualinį priekabiavimą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje yra įtvirtinta drausminė, civilinė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. Seksualinis priekabiavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra įtvirtintas XXI skyriuje Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Seksualinio priekabiavimo nusikalstama veika, vienintelė šiame skyriuje, yra įtvirtinta kaip baudžiamasis nusižengimas. Objektiviai ši veika pasireiškia vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis, kuriais siekiama seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo. Šio baudžiamojo nusižengimo dispozicijoje yra ne viena vertinamoji sąvoka. Todėl teismų praktikoje dažnai kyla sunkumų atribojant seksualinį priekabiavimą nuo kitų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Šiame darbe yra identifikuojami atribojimo požymiai tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą, bei požymiai leidžiantys atriboti seksualinį priekabiavimą ir kitas nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje laikomasi nuomonės, kad seksualinis priekabiavimas yra suprantamas kaip nepageidaujamas, nepriimtinas elgesys, kurį lemia tikslas pažeisti žmogaus orumą, sukurti bauginančią, žeminančią ar užgaulią aplinką.

Seksualiniu priekabiavimu neabejotinai yra pažeidžiami svarbūs saugomi teisiniai gėriai ir baudžiamoji atsakomybė, kaip ultima ratio priemonė, yra tinkama atsakomybės rūšis kovojant su šia veika. Veikos paplitimo, kaip veikos kriminalizavimo kriterijaus, atitikimas yra neabejotinas, nes seksualinis priekabiavimas yra plačiai paplitęs reiškinys tiek nacionalinius, tiek Europos Sąjungos lygmeniu, tačiau registruojamų veikų skaičius išlieka labai mažas. Dabartinis teisinis reguliavimas, susijęs su seksualiniu priekabiavimu, labai platų veiksmų ratą apibrėžia kaip nusikalstamą. Todėl, siekiant baudžiamosios justicijos efektyvumo ir tai, kad seksualinis priekabiavimas atitiktų veikos pavojingumo, kaip vieno iš kriminalizavimo kriterijų, esmę, yra būtina atlikti tam tikrus baudžiamojo įstatymo pakeitimus.

SUMMARY

Criminal liability for sexual harassment

Raidas Rudzevičius

As society has become increasingly aware of sexual offences and their victims, it has become apparent that sexual harassment is a topic of particular relevance for criminal law. The aim of this work is to analyse the concept and composition of sexual harassment and to distinguish the elements of this offence from other offences against the freedom and integrity of sexual decision, to assess the compliance of sexual harassment with the ultima ratio principle and other criteria for criminalisation of the offence. The following research methods were used to investigate the chosen subject and to achieve the objective of the work: linguistic, discursive, and scientific literature, legal acts and case law analysis methods were used to define the concept of sexual harassment and the composition of this norm. The comparative method is applied to distinguish criminal liability for sexual harassment from administrative liability. A systematic approach has been applied to determine the compliance of criminal liability for sexual harassment with the ultima ratio principle. Particular attention is paid to the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the case-law of the courts of general competence. The legal system of the Republic of Lithuania establishes disciplinary, civil, administrative and criminal liability for sexual harassment. Sexual harassment is provided for in Chapter XXI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, Crimes and criminal offences against the freedom and inviolability of human sexual decision-making. The offence of sexual harassment, the only one in this chapter, is established as a criminal offence. Objectively, it consists of vulgar or similar acts, suggestions or innuendoes aimed at sexual contact or gratification. There is more than one evaluative concept in the disposition of this criminal offence. As a result, in case-law there are often difficulties in distinguishing sexual harassment from other offences against the freedom and integrity of sexual decision-making. This paper identifies the distinguishing features between criminal and administrative liability for sexual harassment, and the features that allow the distinction between sexual harassment and other offences against the freedom and integrity of sexual choice. The doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is of the opinion that sexual harassment is understood as unwanted, unacceptable behaviour motivated by the intention to violate human dignity, to create an intimidating, humiliating

or offensive environment. Sexual harassment undoubtedly violates important protected legal rights and criminal liability, as an ultima ratio measure, is the appropriate type of liability to combat it. The relevance of the prevalence of the act as a criterion for criminalisation is undeniable, since sexual harassment is a widespread phenomenon at both national and European Union level, but the number of recorded acts remains very low. The current legal framework on sexual harassment criminalises a very wide range of acts. Therefore, in order to ensure the effectiveness of criminal justice and to ensure that sexual harassment is in line with the essence of the seriousness of the act as one of the criteria for criminalisation, it is necessary to make certain changes to the criminal law.